BIBLIOTECA
CULTURII
AROMÂNE

www.proiectavdhela.ro

Prof. Univ. Dr. Stelian Brezeanu

Prof. Univ. Dr. Gheorghe Zbuchea

ROMÂNII DE LA SUD DE DUNĂRE DOCUMENTE

PROIECT AVDHELA
BIBLIOTECA CULTURII AROMÂNE
www.proiectavdhela.ro

Românii de la Sud de Dunăre
Documente

1.

< **Sec. IV.** > Lactantius,[1] *Despre felul în care au murit prigonitorii.* Originea dacică a lui Galeriu şi politica lui antiromană.

XXIII, 5. „El <Galerius>[2] a îndrăznit să procedeze cu romanii şi cu supuşii lor la fel cum au procedat strămoşii noştri cu cei învinşi, conform legilor războiului,[3] deoarece părinții[4] lui au fost supuşi recensământului, pe care Traian, după ce i-a învins pe dacii care reluaseră luptele cu încăpățânare, l-a introdus drept pedeapsă.
XXVII, 9. Odinioară, când primise titlul de împărat, el a declarat că este duşmanul numelui de roman şi că vrea să schimbe titulatura imperiului roman cu aceea de imperiu dacic.[5]
XXXVIII, 7. Căci aproape toți însoțitorii din suita sa[6] proveneau din neamul acelora care, atunci când s-a sărbătorit douăzeci de ani de domnie,[7] au fost alungați de pe pământurile lor de către goți şi s-au predat lui Maximianus, spre nenorocirea tuturor; şi astfel, fugind de robia barbarilor, au ajuns stăpânii romanilor. Având în jurul lui astfel de însoțitori şi de apărători, el şi-a bătut joc de tot Orientul..."[8]

1. Lactantius (? - m.325) este unul dintre primii mari autori creştini care s-a ocupat de istoria creştinismului.

2. Împărat roman (305-311)

3.Teritoriul învinşilor devenea proprietate de stat, pentru a cărei folosire se plăteau impozite. În 306, Galerius impune la plata impozitelor pe toți orăşenii, inclusiv pe cei din Roma.

4. Mama lui Galeriu era dacă, aşezată la sud de Dunăre prin 245-250.

5. Evidentă exagerare a autorului, pentru a-l defăima pe împărat.

6. Aici este vorba de Maximianus Daia (305-313).

7. A lui Diocleţian (284-305).

8. Partea orientală a imperiului.

Lactantius, *De mortibus persecutorum*, ediție I.B.Pesenti, Torino 1934; *Fontes Historiae Daco-Romanae*, volumul II, Bucureşti, 1970, 6-7.

2.

<**Sf. sec.IV. - începutul sec.V**> *Scriitorii istoriei împăraților.*[1] Originea dacică a lui Regilianus.

„Cei treizeci de tirani:[2] Regilianus. În sfârşit, Regilianus, care îndeplinea funcția de comandant militar în Illyria, a fost făcut împărat. Autorii acestei fapte au fost locuitorii din Moesia, care fuseseră învinşi împreună cu Ingenuus şi față de rudele cărora Gallienus se purtase cu cruzime. Acesta totuşi a purtat cu vitejie multe lupte împotriva sarmaților. A fost însă omorât de roxolani cu consimțământul soldaților şi fiindu-le şi provincialilor frică ca nu cumva Gallienus să facă din nou un măcel.
Nu se poate nega că el totdeauna a fost un bărbat priceput în treburile militare şi suspect lui

Gallienus încă de mai înainte deoarece se părea că e demn de domnie. Se spune că el era de neam dacic, fiind chiar rudă cu însuşi Decebal."
„...A fost făcut general şi comandant militar al Illyriei. El are sub puterea sa armatele din Tracia, Moesia, Dalmația, Panonia, Dacia ..."

l. Lucrare colectivă, scrisă de şase autori, despre care nu ştim nimic, scrisă după anul 394.

2. Uzurpatori ai tronului imperial roman de după mijlocul veacului al III-lea.

Scriptores Historiae Augustae, ediție E. Hohl, volumul I, Leipzig, 1965, p. 108-109; *Fontes Historiae Daco-Romanae*, volumul II, Bucureşti, 1970, p.104-105.

3.

<**Sec. VII**> *Miracula Sancti Demetrii* („Miracolele Sf. Dimitrie")[1] în care se vorbeşte despre deportarea unui număr mare de „romani" în Panonia transdanubiană.

„...Thessalonicienii înțeleseseră că vor fi supuşi unui asediu pentru care nu erau pregătiți.[2] Ei încercaseră să se încurajeze unii pe alții, dar temerile lor au fost sporite de faptul că orăşeni din Naissus şi Serdica,[3] refugiați printre ei, le preziceau că, cu o singură piatră aruncată din maşinile lor, „avarii" vor distruge zidul „oraşului." <200>
Am relatat mai sus despre sclavini... şi avari, cum au pustiit Illyricum,[4] aproape cu totul, adică provinciile celor două Panonii, celor două Dacii, a Dardaniei, Misiei, Preavalitanei, Rhodopilor, ca şi Thracia şi regiunea vecină Marelui Zid[5] dinspre Bizanț „Constantinopol:" întreaga populație a fost deportată de chagan[6] în regiunea vecină Panoniei, pe Dunăre, a cărei metropolă era odinioară Sirmium[7], unde „prizonierii" au fost instalați ca supuşi ai săi.[8] <284>
De atunci ei se amestecară cu bulgarii, cu avarii şi alte populații; avură copii şi deveniră un popor nenumărat, dar fiecare copil primea de la tată tradițiile patriei şi elanul rasei sale, potrivit obiceiului roman; şi cum sporea în Egipt sub faraon poporul evreu, tot aşa şi acum, prin credința ortodoxă şi sfântul botez, sporea poporul creştinilor; fiecare povestind unul altuia despre patria străbună, ei aprindeau tainic în sufletele lor dorințe arzătoare a reîntoarcerii. <285>
Şaizeci de ani şi mai bine scurgându-se de când barbarii au devenit stăpânii părinților lor,[9] un alt popor, nou, a apărut în aceste regiuni şi cu timpul cei mai mulți dintre ei au devenit liberi. Chaganul avarilor, considerându-i o etnie particulară,[10] urmând obiceiul acestui neam, le dădu un conducător, numit Cuber.[11] <286> Acesta, aflând prin apropiații săi cum poporul său dorea să se întoarcă în oraşele părinților lor, adună şi ridică pe toți romanii, împreună şi cu păgânii - cum se povesteşte şi în cartea lui Moise despre exodul evreilor, adică prozeliții - cu arme şi bagaje, şi în fapt revoltați contra chaganului. Acesta, pornit în urmărirea lor, e învins în cinci sau şase ciocniri, fugi cu ceea ce îi mai rămase din armată. Acela „Kuber" se retrase cu tot poporul său, soseşte în regiunile noastre, ocupă câmpia Keramesion.[12] Instalați aici, ei începură, mai ales cei din credința ortodoxă, să revendice oraşele părinților lor, unii Thessalonicul, alții Constantinopolul, alții alte oraşe din Thracia <288>... Şeful lor Cuber ... concepu în secret cu apropiații săi planul a se folosi de unul dintre arhonți,[13] „Mauros," deosebit de abil, cunoscând bine limba noastră „greacă," a romanilor, scalvinilor şi bulgarilor.[14] El „Mauros" urma să se

prefacă, a se separa de Cuber, să ajungă cu alții în orașul nostru „Thessalonic" să se proclame supus al împăratului. El ar fi adus cu sine cât mai mulți complici, ar fi provocat un război civil şi ar fi devenit stăpân al orașului; atunci Cuber urma să vină să se instaleze cu ceilalți şefi în oraş, să se întărească şi, de aici, să atace populațiile din jur pe care spera să le învingă, apoi insulele „Arhipelagului" Asia şi în cele din urmă, pe împăratul însuşi..." <291>

1. Sursă hagiografică, consacrată „minunilor" Sfântului Dumitru, protector al oraşului Thessalonic, este elaborată, prin primele sale două cărți, în veacul al Vll-lea. Cartea secundă, din care am extras aceste informații, este opera unui anonim din Thessalonic, care scrie către 680-685.

2. Evenimentul se petrece probabil între anii 617-618.

3. Refugiul populației romanice din cele două metropole dunărene are loc în urma cuceririi lor de avari către 614.

4. Prefectura Illyricum, ce cuprindea în secolele IV-VII cea mai mare parte a Balcanilor, cu provinciile Panonia, Dacia Aureliană, Dardania, Misia şi altele.

5. Zidul înălțat de Anastasiu pentru a apăra metropola imperială.

6. Căpetenia avară, numită şi han.

7. Oraş pe Dunăre, numit azi Mitrovica.

8. Evenimentul are loc probabil în 619.

9. Evenimentul este datat către 680.

10. Practica avarilor din Panonia în cazul acestor „sermesieni" luminează şi poziția daco-romanilor şi apoi a românilor în vremea marilor migrații.

11. Probabil bulgar de origine.

12. În regiunea Bitoliei, din Macedonia meridională.

13. Căpeteniile neamurilor străine, dar şi fruntaşi ai aristocrației bizantine.

14. În context, „limba romanilor" nu poate fi decât latina, iar limba noastră, limba greacă, în care scrie şi vorbeşte autorul anonim al cărții secunde a hagiografiei.

Paul Lemerle, *Les plus anciens Recueils des Miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans*, volumul I. Le texte, Paris, 1979.

4.

<cca. 850.> *Povestirea istorică a mănăstirii Castamonitou.*[1] În regiunea Athosului este atestată prezența vlahorinhinilor şi a tribului slav al sagudaților, în perioada împăraților iconoclaşti (726-843).

„În zilele împăraților iconomahi,[2] neamurile din părțile dunărene, găsind prilej de dezordine, deoarece basileii romeilor purtau război contra sfintelor icoane, nelegiuiții, pe atunci aşa-numiții rinhini şi, în limba celor simpli, vlahorinhini[3] şi sagudați,[4] după ce au ocupat Bulgaria şi s-au întins încetul cu încetul în diferite părți, au pus stăpânire şi pe Macedonia. În cele din urmă au ajuns şi la Athos cu femeile şi copiii lor, căci nu era cineva să le stea împotrivă şi să le facă război. Unii, cu timpul, după ce au primit educația religioasă de la sfinții părinți, au crezut şi au devenit creştini desăvârşiți. Dar racul nu obişnuieşte să meargă drept, ci se abate când într-o parte, când în alta. Tot aşa şi aceşti vicleni au crezut şi au fost botezați şi

după acestea s-au supus împăraților din Constantinopol şi prin aceasta au ajuns aici la sfântul munte al Athosului, chipurile pentru a se catehiza mai bine cu timpul. Dar avură părinții în această vreme multe „de îndurat" din partea iconomahilor, zişi şi eretici, şi din partea neamurilor barbare."

1. Fragmentul de față, ce a provocat mari controverse în lumea specialiştilor pe marginea valorii sale documentare, face parte dintr-o scriere târzie din 1698. Mulți istorici admit însă ca autorul acestei ultime scrieri s-a folosit de un izvor din veacul al IX-lea, dispărut azi, ce face referire la realitățile istorice din Macedonia meridională a secolelor VIII-IX.
2. Echivalent al termenului iconoclast, luptător contra icoanelor. Luptele iconoclaste se desfăşoară între 726-843.
3. Literar „vlahi de pe râul Rynchos," râu din sudul Macedoniei.
4. Trib slav, prezent în regiunea Salonicului, menționat în mai multe rânduri şi în Miracula S. Demetrii.

P. Uspenski, *Istorija Afona*, volumul III, Kiev, 1877, p. 311.

5.

<**cca. 945.**> Constantin Porphyrogenetul,[1] *De administrando imperio.* Conştiința romanității romanilor din Dalmația

„Împăratul Dioclețian[2] iubea mult țară Dalmației; de aceea a adus din Roma popor împreună cu familiile lor şi i-a aşezat în țara Dalmației: aceştia se mai numesc şi romani,[3] pentru că au venit din Roma, şi poartă acest nume până în ziua de astăzi."

1. Împărat (912-959) şi mare savant, Constantin Porphyrogenetul (906-959) domină viața culturală a Bizanțului veacului al X-lea prin activitatea sa de scriitor şi animator. Cea mai originală lucrare istorică a sa este „Despre administrarea împărăției," ce aparține genului „Miroir du prince," şi este dedicată fiului său Roman.
2. Împărat roman (284-305), originar din Dalmația şi care şi-a stabilit reşedința în țara sa natală. Aceste fapte sunt punctul de plecare al explicației fanteziste a autorului asupra originii romanilor din Dalmația, în realitate colonizată de Roma cu multe secole în urmă.
3. Autorul foloseşte - caz unic în literatura bizantină - termenul de Rhomanoi, în loc de cel uzual Rhomaioi, pentru a marca diferența dintre cei dintâi, care vorbeau latina, şi cei din urmă care erau la vremea lui exclusiv greci.

Constantine Porphyrogenitus, *De administrando imperio*, ediția Gy. Moravcsik, Budapesta, 1949, cap.29, r.3-7; F.H.D.R., II, p. 662-663.

6.

<**1075-1078**> Kekaumenos,[1] *Sfaturi şi povestiri.* Începuturile răscoalei vlahilor din Thessalia (1066), care şi-au asociat pe grecii din Larissa şi pe bulgari. Practica transhumanței la vlahi.

„Căci se sfătuiseră în privința lui[2] în felul următor: „Dacă hotărâm să întreprindem ceva fără el, nu vom putea să ducem la capăt planul nostru; iar dacă hotărâm să-l ucidem, nici aşa nu vom putea să ducem nimic la capăt şi vom fi persecutați de el. Căci are mulți oameni şi armată proprie, iar cetatea şi țara[3] ascultă de el şi fac orice le-ar spune. Ci să-i dezvăluim hotărârile

noastre." Ceea ce au şi făcut. Trimițând deci la el pe căpeteniile lor, pe Ioan Gremianites, fost protospatharios şi pe Grigorie Bambakas,[4] i-au dezvăluit totul. Iar el s-a prefăcut că nu ştie nimic şi le-a spus: „Oricum, ce veți face voi, voi face şi eu." Se străduia însă din răsputeri ca îndată ce se vor aduna cu toții, de va putea, să-i facă să-şi schimbe gândurile. Aceia aveau întrunire a doua zi în casa lui Verivoi Vlahul.[5] Când ei au vestit vlahilor că „şi protospatharios Niculița Delphinăs ni s-a alăturat (căci el era atunci protospatharios), aceştia s-au bucurat foarte şi voiau chiar să se ducă toți la dânsul… Aceştia i-au sărit îndată în întâmpinare cu supunere şi, după ce a descălecat, l-au salutat şi l-au condus în mijlocul lor, spunân-du-i: „Noi te avem ca pe un părinte şi un stăpân şi n-am vrut să facem nimic fără tine; căci nici nu este drept. Şi fiindcă ai venit, spune-ne în privința planului acesta, ce avem de făcut? Iar el le-a spus că „ăsta nu e lucru bun; căci în primul rând îl supărăm pe Dumnezeu, făcându-ni-1 duşman, apoi pe împărat care poate să pună în mişcare împotriva noastră neamuri multe, şi să ne prăpădească. Şi apoi acum e luna iunie şi cum avem să secerăm dacă se face răscoală?." Şi le-a vorbit şi vlahilor: „Unde vă sunt acum dobitoacele şi nevestele?" Ei au zis: „în munții Bulgariei"[6] Căci aşa li-e obiceiul, ca dobitoacele şi familiile lor să stea din luna aprilie până în luna septembrie în munți înalți şi în locuri foarte reci. Şi le-a zis: „Oare pe acestea n-o să vi le prade cei ce sunt acolo, adică aceia care sunt de partea împăratului (...) şi au spus: „Noi din hotărârea aceasta nu ieşim şi nu primim această situație." Au lăsat însă totul la o parte şi s-au aşezat să prânzească. Iar după ce s-au ridicat de la masă şi s-au odihnit, la amiază au venit iarăşi la el cu toții, şi vlahii şi bulgarii, ațâțați de larisseni. Căci larissenii, concetățenii lui le-au spus că: „Hotărârea aceasta de răscoală de acum nu mai e ascunsă."

Diatribă contra vlahilor.
Elemente de istorie şi etnografie vlahe.

„Vă sfătuiesc deci pe voi, şi pe urmaşii voştri următoarele, deoarece neamul vlahilor este cu totul necredincios şi stricat, neavând credință dreaptă nici față de Dumnezeu,[7] nici față de împărat, nici față de rudă sau prieten, ci umblă pe toți să-i înşele şi minte straşnic şi fură mult, jurându-se zilnic cu jurăminte prea înfricoşate față de prietenii săi şi călcându-şi uşor jurămintele şi făcând şi frății de cruce şi cumetrii şi închipuindu-şi că prin acestea va înşela pe cei mai simpli deoarece n-a păstrat niciodată credință față de cineva nici față de împărații mai de mult ai romeilor.[8] Loviți cu război de către împăratul Traian şi înfrânți deplin, au fost supuşi de acesta, iar regele lor, numit Decebal, a fost ucis şi capul i-a fost înfipt într-o suliță în mijlocul oraşului romeilor.[9] Căci aceştia sunt aşa-numiții daci, zişi şi besi. Şi locuiau mai întâi lângă râul Dunăre şi Saos, râu pe care acum îl numim Sava, unde locuiesc mai de curând sârbii, în locuri întărite de natură şi greu accesibile. Bazându-se pe acestea s-au prefăcut că nutresc prietenie şi că sunt supuşi față de împărații de mai de demult al romeilor şi ieşind din întăriturile lor prădau ținuturile romeilor. De aceea romeii mâniindu-se au pornit, cum am spus, împotriva lor şi i-au zdrobit. Şi aceştia, fugind, de acolo, s-au împrăştiat în tot Epirul şi în toată Macedonia, iar cei mai mulți dintre ei s-au aşezat în Elada.[10] Sunt şi foarte fricoşi, având inimă de iepuri, iar îndrăzneala pe care o au vine şi ea tot din frică. Vă sfătuiesc aşadar pe voi să nu vă încredeți într-înşii nicidecum. Şi dacă va avea loc vreo răscoală şi ei se vor preface că au

față de voi dragoste şi credință, jurându-se pe Dumnezeu că vor păzi-o, să nu-i credeți. Căci e mai sănătos pentru voi ca nici să-i puneți să jure îndeobşte, nici voi să nu le dați jurământ, ci să-i supravegheați cu grijă ca pe nişte ticăloşi, fie că jură, fie că primesc jurământ. Trebuie aşadar să nu ai încredere în ei nicidecum, însă prefă-te şi tu că le eşti prieten. Iar dacă va fi vreo răscoală în Bulgaria, cum s-a mai spus mai înainte, chiar dacă ei vor mărturisi că-ți sunt prieteni şi chiar dacă-ți vor jura asta, să nu-i crezi.[10]

Încă din vremea lui Vasile II vlahii din Thessalia aveau o organizare militară proprie în imperiu

„Bunicul meu Niculița, care s-a străduit mult pentru România,11 a ajuns să fie cinstit de către stăpânitori, ca un om de încredere şi cu titlul de duce12 al Eladei. El a primit această funcție prin hrisov, pe viață şi fără drept de transmisiune, ca şi slujba de domestic al excubiților din Elada.13 A venit însă la răposatul împărat Domnul Vasile,14 în al patrulea an al domniei sale, unul Petru, nepot de frate al regelui Franciei.15 Şi împăratul 1-a cinstit făcându-1 spatharios şi încredințându-i slujba de domestic al excubiților din Elada. Şi i-a scris bunicului meu: „Să-ți fie cunoscut, vestes,16 că a venit în slujba împărăției Petru, nepot drept al regilor germanilor şi - după cum se spune - s-a hotărât să fie şi să moară slujitor al Domniei mele. Domnia mea am primit credința acestuia şi am hotărât să-1 fac pe el spatharios al Chrysotriclinului.17 Deoarece este însă străin, Domnia mea n-am binevoit să-1 fac strateg, ca să nu-i jignim pe romei, ci l-am numit pe el domestic al excubiților de sub comanda ta. Ştiind însă Domnia mea că ai prin hrisov de la răposatul meu tată această slujbă, în locul excubiților îți dăruiesc conducerea vlahilor din Elada." 18 Iată cât de scrupulos față de străin era profirogenetul, deşi pe vremea aceea era tânăr împăratul!."

1. Identitatea autorului acestei lucrări este foarte controversată în literatura de specialitate. Este aproape sigur un aristocrat grec din Thessalia, care trăieşte în veacul al XI-lea. Opera sa aparține genului parenetic, scrisă de autor pentru fiii săi în vederea viitoarei lor cariere civile şi militare. El este un bun cunoscător al vlahilor din regiune, în mijlocul cărora trăia.

2. Niculiță, conducătorul mişcării.

3. Regiunea din jurul Larissei.

4. Probabil un vlah din Larissa

5. Fruntaş (arhonte) al vlahilor, alături de Slavota, care apare în altă parte, locuitor al Larissei.

6. Thema Bulgariei, ce cuprindea regiunile vestice ale peninsulei, cu munții Rodopi şi Pind.

7. Necredința față de Dumnezeu decurge, în viziunea autorului, din necredința vlahilor şi a aliaților lor față de împărat, unica autoritate instituită de Dumnezeu pe pământ.

8. Vechii împărați romani, pe care Kekaumenos nu-i distinge de cei bizantini.

9. Roma

10. Pasaj capital pentru originea dunăreană a aromânilor, chiar dacă autorul confundă împrejurările istorice ale migrării lor în noua patrie.

11. Imperiul bizantin.

12. Comandant militar provincial, inferior strategului themei.

13. Şef militar al unei unități speciale din armata imperială.

14. Vasile II Bulageroctonul (976-1025).
15. Împăratul romano-german Otto II (973-983).
16. Funcționar de curte, care, la origine, se ocupa de garderoba imperială.
17. Maestru de ceremonii, care se ocupă de sala tronului.
18. Comandant al trupelor recrutate din rândurile vlahilor din thema Eladei.

Sovety i rasskazy Kekaumena, ediție G. G. Litavrin, Moskva, 1972, p. 256-259; p. 268-270, *Fontes Historiae Daco-Romanae*, volumul III, Bucureşti, p. 31-43, 280-282; 42-45.

7

<**1094 Februario.**> Păstori vlahi din thema Moglenei, aflați pe domeniile mănăstirii athonite Marea Lavră.[1]

„Domnia mea[2] a fost înştiințată de către cinstita mănăstire a Sfântului Atanasie de la Sfântul munte Athos[3] că nişte cumani, care locuiesc în Moglena,[4] se urcă pe înălțimile Puzuchia din preajma lor, aflate în stăpânirea mănăstirii, fac acolo stâni pentru turme şi pasc ținuturile acelea fără nici o piedică, refuzând să plătească cuvenita zeciuială pentru animalele lor. Dacă este aşa, atunci Domnia mea porunceşte încasatorilor de dări din Moglena ca, în lumina hotărârii de față a Domniei mele, să-i silească în toate chipurile să plătească mănăstirii Sfântului Atanasie toată datoria cuvenită din zeciuială sau altă dare, măcar ca până acum şi până la hotărârea de față a domniei mele au cutezat să facă altfel; deci să nu le îngăduie să-i socotească pe vlahii şi bulgarii[5] altora drept oamenii lor, ci pe toți aceştia să-i ceară drept parte cuvenită amintitei mănăstiri, după datina statornicită. Dacă nu se vor arăta binevoitori în toate acestea, ci vor încerca din nou să ia ceva în stăpânire sau să scutească de dări pe vlahi sau bulgari, după obiceiul nedrept de până acum, atunci să fie alungați de pe înălțimile luate cu sila, chiar şi fără voia lor. Dacă şi după aceea vor folosi în chip abuziv accesul înălțimilor sau orice alt lucru dăunător amintitei mănăstiri, împotriva hotărârii Domniei mele, atunci să fie pedepsiți după lege şi dreptate. Dar dacă pleacă de pe înălțimi şi vlahii aflați în neînțelegere cu amintita mănăstire şi le sunt strâmtorate turmele la păşunat şi de aceea, de mare nevoie, îşi pasc turmele pe locuri legiuite ale Moglenei, atunci Domnia mea hotărăşte să-şi pască cu totul netulburați animalele de orice fel în provincia Moglena, fără să plătească nici o dare şi fără să fie supărați, împiedicați sau alungați de către încasatorii de biruri ai provinciei, de militari sau de cumani. Dacă va încerca să facă cineva ceva împotriva hotărârii Domniei mele, oricine ar fi el, va avea mare supărare din partea împărăției. Deci aceşti vlahi ai mănăstirii Sf. Atanasie, cum am spus, îşi vor paşte turmele pe locuri legiuite ale provinciei Moglena, începând de acuma şi pentru totodeauna, fără să fie supărați sau amenințați şi fără să li se ceară vreo dare pentru o datorie oarecare. Ba chiar şi cele două stâni, adică cea stăpânită de Stan, numită Rimnița, şi cea gospodărită de copiii lui Radu cel Şchiop şi a lui Peducel,[6] apoi cele deținute de vlahii acestei mănăstiri pe înălțimea obştească de la Cravița, şi pe acestea porunceşte Domnia mea să le țină tot ei fără să dea nici o dare, şi fără vreo amenințare sau supărare din partea cuiva, căci i-a fost acordat acestei mănăstiri ca orice ființă ce ține de dânsa să fie impusă de dânsa cu darea pe stână, cu zeciuială şi cu orice impozit cerut după datină de la stânile aflate în amintita înălțime. Deci, cel care are grijă de strângerea dărilor din această provincie a Moglenei în persoana preavenerabilului sebast şi

hartular chir Theodor Chumnos,[7] în virtutea prezentei decizii a Domniei mele, va preda aceste două stâni către amintita mănăstire a Sf. Atanasie printr-o hotărâre întărită, pentru ca în baza ei să le ocupe vlahii aflați în dependența ei ca păşune pentru animalele lor de tot felul, fără să fie tulburați, jigniți sau îndepărtați, şi fără nici un fel de dare, după cum am spus mai sus. Apoi, cum am amintit, dacă există în ținutul Chostiane, dependent de mănăstirea Sf. Ioan Prodromul, şerbi în afara mănăstirii, neincluşi în decizie, şi pe aceştia să-i considere ca scutiți cei care se îngrijesc de încasarea dărilor din provincia Moglena să-i includă printr-o decizie la această mănăstire Prodromul, împreună cu moara aflată în ținutul stânei, spre a stăpâni şerbii lor şi moara aflată în ținutul stânei, spre a stăpâni şerbii lor şi moara fără nici o piedică şi supărare, şi fără nici un amestec din partea puterii civile, în locul celor predați acestei mănăstiri Prodromul, să le fie dați alții. Şi pentru ştiință va fi arătat prezentul decret al Domniei mele cancelariilor respective, apoi el va fi încredințat mănăstirii Sf. Atanasie spre păstrarea veşnică."

1. Documentul, păstrat în arhiva mănăstirii athonite, este răspunsul împăratului Alexios Comnenul la plângerea înaintată de călugării mănăstirii Lavra.

2. Alexios Comnenul (1081-1118).

3. Mănăstirea Marea Lavră a fost fondată de Sf. Atanasie în 964, cea dintâi între aşezămintele athonite.

4. Moglena era sediul unei theme sau provincii imperiale şi al unei episcopii din Macedonia, la nord-vest de Salonic.

5. Vlahii şi bulgarii erau considerați şerbi (douloparoikoi) ai mănăstirii. Ei erau scutiți de dări față de stat, dar aveau obligații față de călugării mănăstirii, în schimbul permisiunii de a folosi păşunile acesteia.

6. Pot fi remarcate aici numele curat româneşti ale şerbilor mănăstirii primele două de origine slavă, cel din urmă de origine latină.

7. Cartularul era un important funcționar al themei, însărcinat cu strângerea impozitelor publice.

Actes de Lavra, ediție Germaine Rouillard et Paul Colomp, volumul I, (897-1178), Paris, 1937, p.125-126; *Fontes Historiae Daco-Romanae*, volumul IV, p. 28-31.

8

<**Sec. XI-XII.**> Organizarea ecleziastică a vlahilor sud-dunăreni.

„[...] Şi toate celelalte oraşe care au rămas în afara decretelor noastre imperiale,[1] toate acestea să le aibă sub cârmuirea sa acelaşi preasfințit arhiepiscop[2] şi să ia de la ele impozitul datorat, ca şi de la vlahii de prin toată Bulgaria[3] şi de la turcii din regiunea Vardarului, câți sunt în hotarele Bulgariei."

„Ioan, preot al preasfințitei episcopii a vlahilor."[4]

„[...]Episcopii supuse scaunului Bulgariei: 1. Castoria, 2. Skoplije, [...] Devri, A vlahilor."[5]

[...] Rânduiala scaunelor Primei Iustiniane:[6] 1. Cel din Castoria; 2. Cel din Skoplije [...]. Cel din Devri; Cel din Vreanoti[7] sau al vlahilor.

1. Împăratul Vasile II (976-1025). După cucerirea taratului lui Samuel (1018), acesta organizează administrativ teritoriile anexate şi dă o nouă organizare religioasă a acestora printr-un decret din 1020. Cu această ocazie, el subordonează pe toți vlahii din thema Bulgariei arhiepiscopiei din Ohrida, ce a luat locul vechii patriarhii bulgare.

2. Arhiepiscopul de Ohrida.

3. Thema Bulgariei, ce cuprindea părțile vestice ale vechiului tarat bulgar.

4. Însemnare pe marginea unui manuscris din veacul al XI-lea, dar ea poate să reflecte o situație dintr-o perioadă mai recentă. Ea atestă însă primul cleric vlah sud-dunărean, cunoscut după numele său.

5. Lista datează din vremea împăratului Alexios Comnenul (1081-1118).

6. Denumire a anticei arhiepiscopii create de Justinian, pe care o moștenește juridic arhiepiscopia de Ohrida.

7. Lista, ce datează tot din vremea lui Alexios Comnenul, localizează precis sediul episcopiei vlahilor, la Vreanoti. Orașul este identificat cu Vranje, de pe cursul superior al Moraviei sudice, regiune cu o foarte deasă populație vlahă în evul mediu, dacă ținem seama de știrile documentelor medievale și de intensa toponomie românească din zonă.

Fontes Historiae Daco-Romanae, volumul IV, București, 1982, p. 24-25.

9

<Începutul sec. XII.> O comunitate vlahă la muntele Athos.[1]

„După alungarea turmelor și vlahilor din Sfântul Munte în loc să mulțumească lui Dumnezeu că a îndepărtat o urgie mare și vătămătoare, că prin pedepsire Dumnezeu ne-a venit în ajutor și a curățit Sfântul Munte, muntele ales de Dumnezeu spre a locui într-însul, ei[2] se jeluiau însă și mai mult și se băteau cu pumnii în piept. Și era în Sfântul Munte frământare mare ca în Egipt. își aminteau de hrana îmbelșugată din Egipt, de cărnuri și de căldările de gătit, de ceapă, usturoi și pepeni, căci părinții de la Athos nu mai puteau uita binefacerile vlahilor: bucuriile și întâlnirile, laptele, brânzeturile și lâna, ospețele, schimburile de servicii și afacerile cu ei, adică dintre vlahi și monahi, apoi bețiile diavolești care au apărut până la urmă. Intrase diavolul în inimile vlahilor, deoarece aveau cu dânșii și femeile lor, îmbrăcate în straie bărbătești ca păstorii; pășteau turmele, slujeau mănăstirilor, aduceau călugărilor brânză, lapte și stofe, făceau și pâine în paraclisele mănăstirilor și erau, să zic așa, șerbii[3] și slujitorii îndrăgiți ai monahilor. Faptele rușinoase săvârșite de ei nu pot fi nici povestite și nici auzite. Dar cei care sufereau și urau greșeala și doreau să îndrepte păcatele, au spus toate acestea nu numai sihastrilor, pustnicilor și schimnicilor, ci au arătat în scris chiar și patriarhului chir Nicolae, anume că vlahii au ca păstori femeile lor. Ce a săvârșit diavolul cu ajutorul lor nici nu putea fi încredințat scrisului. Dar nu există lucru ascuns care să nu ajungă cunoscut și să nu iasă la iveală însă, faptul acesta s-a produs prea târziu. Voi arăta acum isprava vlahilor, sau mai degrabă a monahilor, și tot ce s-a întâmplat atunci. Născocitorul răutăților, care distruge viața, ne face să pribegim, ne ascunde de fața lui Dumnezeu și ne aduce moartea, a găsit unelte potrivite și la Sfântul Munte. Și împrăștie prin sfinții monahi tot felul de pretexte bine ticluite, că adică hotărârea ar fi luat-o patriarhul și dacă murim în chipul acesta, vom putea da seama de sufletul nostru. Cuvintele lor erau vorbă goală și amestec de nebunie. Auzind aceste zvonuri, mulți s-au clătinat: nu numai mulțimea nevoiașă ci și numeroși oameni de seamă, conducători și sihastri, care se luptau cu demonii de cincizeci sau șaizeci de ani și nu erau în stare să-i alunge din chiliile lor. Puteau vedea atunci ceva grozav și vrednic de multe lacrimi: mergea sihastrul plângând la schimnic și-i spunea tot ce învățase de la demoni, la fel și egumenul la alt egumen, și se jeluiau că de acum înainte nu mai aveau viață și nici liniște, deoarece îi alungă pe vlahi cu turmele lor, iar patriarhul a încătușat de tot muntele și lemnele și apele. Nouă ce ne mai rămâne spune Sfântul Munte? Cred că nimic. Atunci aveai ce să vezi: dezbinări, întâlniri tainice, adunări, peregrinări

dintr-un loc într-altul, dorința mai degrabă de a îndupleca decât de a se lăsa înduplecat şi, după cum scrie David „înălțau nimicnicia până la cer, umpleau pământul de gâlceava şi îndreptau fierul sulițelor spre grumazurile lor," căci ce ți se poate da sau oferi, când ai o limbă înşelătoare? Pe toate le-a umflat şi răvăşit momentul acela, căci împreună cu vlahii ieşea împotriva stăpânului lumii toată mulțimea monahilor şi ne umpluseră inimile de durere, deoarece se bucurau la fel de mult atât demonii, cât şi monahii. Vlahii erau în număr de trei sute de familii, iar împăratul zicea că sunt cătune[4] supuse patriarhului, deoarece hotărâse de multe ori să le impună zeciuială, dar nu izbutise acest lucru din pricina conducătorilor de provincii, spre a nu îngreuia mănăstirile şi a supăra pe monahi. Numărul vlahilor a putut a fi cunoscut, dar al monahilor era cu neputință de aflat şi de spus, căci părea o mulțime fără sfârşit. Şi ce era de mirare! Ei ziceau: sihastrul din locul cutare, evlaviosul egumen cutare merge împreună cu egumenul cutare, de asemenea şi cei din celelalte mănăstiri pleacă cu toții împreună cu vlahii, prietenii lor. Puteai vedea cum sfintele şi de Dumnezeu păzitele mănăstiri rămâneau să fie supravegheate de bătrâni şchiopi şi fără vedere...."

1. Sursa de față este un codice grec din veacul al XV-lea, ce conține schimbul de scrisori dintre împăratul Alexios Comnenul (1081-1118) şi patriarhul Nicolae (1084-1111) între anii 1100-1104 cu privire la prezența unei comunități vlahe la Sfântul Munte.

2. Călugării.

3. În greacă „douloparei" (douloparoicoi) termen ce desemnează o categorie depen dentă economic a țărănimii bizantine.

4. În greacă, katunos, unități de organizare socială specifice românilor sud-dunăreni. Originea termenului katun este controversată.

Ph. Meyer, *Die Haupturkunden für die Geschichte der Athosklöster*, Leipzig, 1894, p.l63-165; *Fontes Historiae Daco-Romanae*, volumul IV, Bucureşti, 1982, p.50-53.

10

<Început sec. XII> Georgios Kedrenos,[1] *Compendiu de Istorie.* David, fratele viitorului țar Samuil, este ucis de vlahi (976).

„Iar bulgarii, îndată după moartea împăratului Ioan,[2] se răscoală alegându-şi drept conducători patru frați, pe David, Moise, Aaron şi Samuil, fiii unui comite dintre cei foarte puternici între bulgari şi care erau numiți din această cauză Comitopuli [...] Iar dintre aceşti patru frați, David a murit curând, ucis de nişte vlahi călători,[3] între Castoria şi Prespa la aşa-numiții „Stejari frumoşi;" iar Moise pe când asedia oraşul Serres, muri lovit de o piatră aruncată de pe zid.

1. Georgios Kedrenos, care trăieşte la răscrucea secolelor XI-XII, este autorul unei cronici universale, în fapt o simplă compilație. Pentru perioada ce ne interesează pentru acest eveniment, el copiază pe Ioan Skylitzes, care a scris o operă ce cuprinde istoria bizantină din perioada 811-1057.

2. Ioan I. Tzimiskes (969-976).

3. Sintagma „vlahi călători" (în greaca hoditai) este echivalentul termenului kjelator din diplomele regilor sârbi din secolele XIII-XIV şi avea înțelesul de cărăuşi şi paznici ai drumurilor. Evenimentul relatat este printre cele dintâi din istorie, în legătură cu care românii sud-dunăreni sunt pomeniți sub etnonimul de „vlah."

Fontes Historiae Daco-Romanae, volumul III, p. 144-145.

11

<cca. 1148.> Anna Comnena,[1] *Alexiada.* Termenul de vlahi desemnează în greaca populară pe „cei ce duc o viață nomadă."

...Trimițând deci un mesaj, însărcina pe cezarul Nichifor Mellissenos[2] să ajungă mai iute decât gândul la Aenos.[3] Căci mai înainte îi făcuse cunoscut prin scrisori să adune cât mai mulți oameni îi stă în putință, nu dintre cei mai de mai fuseseră înrolați în armată - căci pe aceştia îi şi împrăştiase pretutuindeni prin oraşele Apusului,[4] pentru ca să păzească cetățuile mai importante -, ci să înroleze, rând pe rând, noi recruți şi dintre bulgari şi dintre cei ce duc o viață nomadă[5] - pe aceştia limba populară îi numeşte vlahi - şi pe călăreții şi pedestraşii veniți din alte părți, din toate ținuturile.

1. Anna Comnena (1083-C.1150) este unul dintre marii istorici bizantini ai tuturor timpurilor. Fiică a împăratului Alexios Comnenul (1081-1118), ea consacră opera domniei părintelui său.

2. Cumnat al lui Alexios Comnenul, căruia i-a acordat una dintre cele mai importante demnități din imperiu.

3. Cetate din Tracia, aflată la gurile râului Marița.

4. În limbajul curent al bizantinilor, provinciile europene ale imperiului, în opoziție cu cele din Asia Mică, denumite din Răsărit (Anatolia).

5. Prințesa comnenă confundă aici nomadismul cu transhumanta, caracteristică păstorilor vlahi, aşa cum apare la Kekaumenos bunăoară.

Anna Comnena, *Alexiada*, ediție B.Leib, volumul I, Paris, 1937, VIII, III, 4; *Fontes Historiae Daco-Romanae*, volumul III, p.108-109.

12

<cca. 1150.> Rabinul Beniamin de Tudela[1] consemnează existența unei Valahii în regiunea Lamia (Zeituni).

„Aici e începutul Valahiei, ai cărei locuitori ocupă munții iar ei înşişi poartă numele de valahi. Asemenea căprioarelor iuți la fugă, ei coboară în țara grecilor ca să despoaie şi să prade. Nimeni nu-i poate ataca prin război, nici un împărat nu-i poate supune.[2] Datinele creştineşti nu le păzesc[3] şi copiilor le dau nume jidoveşti, din care pricină unii spun că sunt de neam evreiesc şi că pe evrei îi cheamă frați ai lor. Şi pe aceştia numai îi atacă, dar nu-i despoaie şi nu-i ucide ca bunăoară pe greci şi că în sfârşit îşi duc viața în afara legilor imperiului."[4]

1. Rabin spaniol, autor al unor note de călătorie, pornit din oraşul său natal (Tudela) până la Ierusalim, trecând şi prin Imperiul bizantin.

2. Autorul are în vedere aici larga autonomie a vlahilor, favorizată şi de regiunile inaccesibile în care locuiesc.

3. Evidentă exagerare a rabinului, care se referă la viața religioasă nu foarte ortodoxă a păstorilor vlahi. De altfel, ştirile lui nu sunt culese la fața locului, ci din auzite.

4. Această remarcă o întregeşte pe cea de la nota 2, cu referire la largile autonomii vlahe.

Tafel, De Thessalonica ejusque agro, Berlin, 1839, p. 473; George Murnu, *Istoria românilor din Pind*, Bucureşti, 1913, p. 133-134.

13

<cca. 1180.> Ioan Kinnamos,[1] *Epitome*. Vlahii sunt descendenți ai coloniştilor „romani" din Italia.

Iar împăratul[2] fierbea din această pricină şi voia să pornească din nou el însuşi asupra țării hunilor; dar dorind mai curând să le dovedească forța romeilor, iată ce plănuia. Pe Alexie, pe care-l logodise cu fiica sa, îl trimitea la Istru cu armate multe, comandate de el, care era protostator, pentru ca să-i facă pe huni să creadă că vor fi atacați iarăşi din locurile obişnuite; iar lui Leon, numit Vatatzes,[3] care aducea altă oaste numeroasă din altă parte, ba chiar şi o mare mulțime de vlahi, despre care se spune că sunt colonii de demult ai celor din Italia, îi poruncea să năvălească în țara hunilor[4] dinspre ținuturile de lângă Pontul zis Euxin, de unde nimeni niciodată nu a năvălit asupra lor.[5] Alexie şi cealaltă armată a romeilor, ajungând deci la Istru, stârneau groaza hunilor, făcându-i să creadă că-l vor trece în curând, iar Vatatzes, năpustindu-se de unde am spus, nimicea totul fără cruțare şi călca în picioare tot ce întâlnea în trecerea sa.

1. Ioan Kirmamos (1143-c,1190) este unul dintre marii istorici bizantini ai veacului al XU-lea, continuator al Anneî Comnena. Opera lui acoperă perioada 1118-1176, dar partea cea mai importantă este consacrată domniei lui Manuel Comnenul (1143-1180), al cărui secretar imperial a fost.

2. Manuel Comnenul (1143-1180).

3. General imperial.

4. Unguri.

5. Problema originii geografice a vlahilor înrolați în armata lui Vatatzes (1166) a provocat controverse de mai bine de un secol în istoriografie. Pentru unii savanți, ei erau români nord-dunăreni, pentru alții ei sunt vlahi de la sud de Dunăre, supuşi imperiali. Balanța pare să se încline în favoarea celor din urmă, fiind vorba de vlahi din thema Paristrion.

Ioannis Cinnami, *Epitome*, Bonn, 1836, p.259-260; *Fontes Historiae Daco-Romanae*, volumul III, Bucureşti, 1976, p.238-239.

14

<1199-1205.> Corespondența țarului Ioniță cu papa Innocențiu III.[1] Despre originea romană a suveranului din Târnovo şi a poporului său.

a. „Dar noi[2] am auzit că strămoşii tăi se trag din stirpea oraşului nobil al Romei şi tu îți ai noblețea sângelui tot de la ea..." (p.21., r.5-7).
b. „De aceea, aducem[3] mulțumirea atotputernicului Dumnezeu, care ne priveşte pe noi, robi nedemni, cu nespusa sa bunătate şi-şi întoarce privirea spre umilința noastră şi ne redă amintirea sângelui şi a patriei noastre din care coborâm. Şi acum, sfinte părinte, bun păstor şi călăuză a tuturor credincioşilor creştini, dorind să aduni laolaltă pe fiii sfântului scaun catolic şi apostolic, cauți şi la noi cei depărtați după corp..." (p.22, r.9-16).
c. „De aceea, gândindu-ne[4] am trimis de curând să te viziteze prin solie şi scrisorile noastre, ca să vadă credința pe care o ai față de biserica romană, mamă a ta, după ce mai înainte

solii pe care i-am trimis la tine ne-au încredințat că atât tu, care spui că descinzi din ginta nobilă a romanilor, cât şi poporul care este călăuzit de tine prin cuvânt şi exemplu, înapoiați cu prisosință, bunăvoință şi dragostea scaunului apostolic...” (p.24, r.13-19).

d. „Căci îți este de folos[5] pentru gloria terestră cât şi pentru mântuirea veşnică, dar şi obârşiei tale să aşezi în imitarea Romei poporul țării tale, care pretinde a descinde din sângele romanilor, şi să urmați rânduielile bisericii romane, pentru ca astfel să regăsiți şi în cult obiceiurile părinteşti...” (p.25, r.77-82).

e. „Ne socotim[6] cu atât mai îndatorați popoarelor bulgarilor şi vlahilor, cu cât nu numai că au primit odinioară cu devoțiune credința catolică de la scaunul apostolic,[7] dar şi că descind din sângele romanilor…”[8] (p.50, r.10-13).

1. Între 1199 şi 1205, între țarul româno-bulgar Ioniță (1196-1207) şi papa Innocențiu 111(1198-1216) s-a înfiripat o corespondență în jurul trecerii suveranului din Târnovo la ritul catolic în schimbul recunoaşterii titlului său de către pontiful roman. Una dintre temele centrale ale corespondenței a fost originea romană a lui Ioniță şi a poporului său, valah.

2. Papa Innocențiu III. Scrisoarea din decembrie 1199-februarie 1200.

3. Țarul Ioniță. Scrisoare din 1202.

4. Papa Innocențiu către Ioniță într-o scrisoare din 27 noiembrie 1202.

5. Papa Innocențiu către Ioniță (27 noiembrie 1202).

6. Papa Innocențiu către Ioniță (25 februarie 1204).

7. Aluzie la tratativele dintre țarul Boris şi Roma din deceniile 7-8 ale veacului al IX-lea în legătură cu creştinarea suveranului bulgar, tratative eşuate în cele din urmă.

8. Evidentă eroare a pontifului roman, care include şi pe bulgari între popoarele ce descind din romani. Eroarea se explică ținând seama de titulatura lui Ioniță, în care apar deopotrivă bulgarii şi valahii, iar el se consideră suveranul amândurora.

Innocenții P. P. III *Epistolae ad Bulgariae historiam spectantes,* ediție Iv. Dujcev, Sofia 1942.

15

<1204-1205.> Villehardouin[1] descrie evenimentele dramatice de pe malurile Bosforului prilejuite de a patra cruciadă, în care țarul vlaho-bulgar a jucat un rol de prim rang.

„Şi să ştiți că în această expediție în care merse împăratul,[2] toți grecii, de o parte şi de alta a Bosforului, i se supuseră lui, comandantului, şi voinței sale şi îi jurară credință şi omagiu ca unui senior, exceptându-l, pe Ioan (Johanis), care era rege al Vlahiei (Blaquie) şi Bulgariei. Şi acest Ioan era un vlah care se revoltase contra tatălui şi unchiului său,[3] şi le-a făcut război vreme de douăzeci de ani[4] şi le-a cucerit atâta pământ de la ei că a devenit un rege puternic. Şi să ştiți că de cealaltă parte a Brațului Sf, Gheorghe,[5] spre Occident, puțin a lipsit ca să-i ia la jumătate „din imperiu.” Acela „Ioniță” nu se supuse voinței şi nici îndurării lui... (cap. 202).

Atunci sosi vestea că Ioniță (Johannisse), regele Vlahiei, venea contra lor „cruciaților” pentru a ajuta oraşul „Adrianopol.”[6] Se conveni atunci ca mareşalul Geoffroy[7] şi Manassier de Lisle să păzească tabăra şi ceilalți să iasă afară dacă Ioniță venea să se bată (cap. 354). Ei rămăseseră cinci leghe de ei. Şi acesta trimise pe cumanii[8] săi să alerge în dezordine. Şi-i urmăriră pe cumani mai bine de o leghe cu imprudență. Şi când voiră să se întoarcă, cumanii începură să

tragă asupra lor „cu arcurile" foarte tare şi le răniră multora caii... Şi când reveniră astfel în tabără, au fost chemați de către împăratul Balduin[9] şi ținură sfat şi ziseseră că a fost o mare nebunie de a fi urmărit atât de departe pe oameni atât de uşor înarmați. Concluzia sfatului fu că, dacă Ioniță ar mai reveni, să iasă şi să se aşeze în fața taberei lor şi să-i aştepte acolo şi să nu se mişte de acolo...(cap.356).

Şi trecu astfel noaptea până joi, înainte de sărbătoarea Paştilor.

Şi contele Louis „de Blois"[10] ieşi primul cu corpul său de luptă şi începu să-i urmărească pe cumani şi-1 chemă pe împăratul Balduin să-1 urmeze. Vai! Cât de rău păziră ceea ce hotărâseră cu o seară în urmă: căci ei urmăriră pe cumani aproape două leghe. Şi-i ajunseră din urmă şi continuară să-i urmărească o bună bucată de timp; şi cumanii, la rândul lor, se întoarseră şi începură să scoată strigăte şi să tragă (cap.358).

Şi „ai noştri" aveau în rândurile lor alți oameni decât cavaleri, care nu cunoşteau prea bine meseria armelor; şi aceştia începură să se sperie şi să dea înapoi. Şi contele Louis, care era primul angajat, fu rănit în două locuri. Şi cumanii şi vlahii începură să-i preseze. Şi contele căzuse de pe cal şi un cavaler al său, pe nume Jean de Friaize, coborî şi-1 urcă pe calul său. Şi mai mulți oameni ai contelui Louis îi ziseră: „Seniore plecați că sunteți grav rănit." Şi el zise: „Ferească Domnul, să mi se reproşeze vreodată de a fi fugit de pe câmpul de luptă şi să fi părăsit pe împărat" (cap. 359).

Împăratul, care avea mult de lucru pe partea sa, îşi chema oamenii şi le zicea ca nu cumva să fugă şi să nu se lase. Şi cei care au fost de față spun că niciodată un cavaler nu s-a apărat mai bine ca el. Şi astfel lupta continua. Unii luptară până la capăt, alții au fugit. în cele din urmă, cum Dumnezeu îngăduie nenorocirile, ei au fost înfrânți. Acolo, pe câmp, rămăseseră Balduin, care nu voi să fugă şi contele Louis: împăratul Balduin fu prins viu, iar contele Louis ucis... (cap.360).

1. Geoffroi de Villehardouin, mareşal al contelui de Champagne, este unul dintre conducătorii cruciadei a IV-a. Autorul cronicii, scrisă în franceza medievală, încearcă să justifice devierea cruciadei spre Constantinopol, cucerirea imperiului şi acțiunile contra vlaho-bulgarilor. Şi la el, ca şi la Robert de Clari, românii din Haemus apar în primul plan al tuturor expedițiilor țarilor din Târnovo împotriva latinilor.

2. Alexios IV Angelos (1203-1204), instalat la tron de latini.

3. Tatăl lui Alexios IV este Isaac II Angelos (1185-1195), iar unchiul său Alexios III , Angelos (1195-1203).

4. Cronicarul confundă aici pe Ioniță cu înaintaşii şi frații săi, Petru şi Asan.

5. Strâmtorile şi Marea Propontidei.

6. Cruciații asediau în aprilie 1205 oraşul Adrianopol, care refuza să recunoască stăpânirea latină.

7. Geoffroi de Villehardouin.

8. Cumanii nord-dunăreni au fost auxiliari prețioşi în expedițiile militare ale țarilor din Târnovo.

9. Balduin, conte de Flandra, şi apoi primul împărat latin de Constantinopol (1204-1205).

10.Louis, conte de Blois, fruntaş al cruciadei.

Villehardouin, *La conquete de Constantinopole*, ediția Faral, Paris, 1939, p.162-170.

16

<**Început sec. XIII.**> Nichita Choniates,[1] *Istorii.* Răscoala vlahilor din Haemus, care mai înainte erau numiți misieni, conduşi de Petru şi Asan(1185).

I.

„Iar după ce s-au liniştit şi neamurile din Orient,[2] după ce au primit atât daruri ocazionale, cât şi dări anuale - căci aşa au ştiu conducătorii romeilor din zilele noastre să câştige bunăvoința străinilor, năzuind după tihnă, aidoma slujnicelor tinere care se ocupă cu torsul, - „Isaac"[3] dori să-şi ia soție de neam străin, că pe aceea pe care o avusese o pierduse prin moarte. Intrând în tratative, prin solii, cu Bela, regele Ungariei,[4] ia de soție pe fiica aceluia care nu împlinise încă zece ani. Dar zgârcindu-se să cheltuiască pentru aceasta banii visteriei, îi adună fără cruțare din propriile ținuturi; şi a jefuit, din meschinărie şi alte oraşe din părțile Achia-losului, pe furiş, dar mai ales şi i-a făcut sieşi şi romeilor duşmani pe barbarii din muntele Haemus, care altădată se numeau misieni, iar acum se cheamă vlahi. Aceştia, încredințați de inaccesibilitatea ținutului şi bizuindu-se pe fortărețele „lor," care sunt foarte numeroase şi ridicate pe stânci abrupte, s-au sumețit şi altădată contra romeilor; atunci însă [...] au dezlănțuit o răscoală violentă. Şi erau izvoditori ai nenorocirii şi agitatorii întregului neam, unul Petru şi <cu> Asan, de acelaşi neam şi obârşie. Aceştia, ca să nu facă răzvrătirea fără motiv, se înfățişează împăratului, care se afla în tabără la Kypsela,[5] cerându-i să fie înrolați în armată împreună cu romeii şi să li se acorde prin carte împărătească un domeniu cu ceva venit situat pe muntele Haemus.[6] Dar cererea lor n-a fost împlinită căci a biruit voia lui Dumnezeu. Murmurară deci că nu sunt luați în seamă şi tot stăruind în cererea lor, au mai scăpat şi câte un cuvânt mai înfierbântat, care anunța răzvrătirea şi ce vor face când se vor face când se vor întoarce acasă şi asta „o făcea" mai ales Asan, care era şi mai colțos şi mai aspru. Acesta este lovit peste față din porunca sebastocratorului Ioan, ca pedeapsă pentru neruşinare. Şi astfel, ei s-au înapoiat fără să fi înfăptuit nimic şi acoperiți de ocară. Şi câte „rele" au săvârşit aceşti oameni nelegiuiți şi spurcați ce cuvânt ar izbuti să o spună, care povestire ar putea cuprinde atâtea Iliade de nenorociri?..."

II.

„Şi cum răscoala îndată le-a izbândit, încă şi mai mult îşi vârau în minte că Dumnezeu doreşte libertatea lor. Şi socotind ca puțin lucru propria lor descătuşare şi eliberare, se lățesc şi spre târgurile şi aşezările mai departe de Haemus. Iar unul dintre cei doi frați, Petru, îşi încununează capul cu o coroniță de aur şi-şi meştereşte şi îşi pune în picioare încălțăminte de culoare roşie.[7] îndreptându-se apoi spre Preslav[8] - aceasta este o cetate străveche, toată de cărămidă arsă şi cea mai întinsă din cele de prin părțile Haemusului, - vedeau că asedierea lui nu era lipsită de primejdie; îşi urmează deci drumul ocolindu-1 şi coboară încet Haemusul. Şi aruncându-se pe neaşteptate asupra altor aşezări ale romeilor, răpesc mulți romei liberi şi mulți boi şi vite de povară şi multe alte dobitoace..."

III. *Vlahii își iau ca aliați pe sciți (cumanii) nord-dunăreni și pe bulgari.*

„Iar barbarii lui Asan care au trecut Istrul şi s-au unit cu sciții, după ce au înrolat şi de acolo, în voie, o mare mulțime de aliați se întoarseră în patria lor în Moesia. Şi deoarece au găsit-o pur şi simplu părăsită şi golită de armata romeilor, au intrat într-însa cu şi mai multă semeție, aducând ca pe nişte legiuni de duhuri, trupe ajutătoare de sciți. Şi nu s-au mai mulțumit să poată păstra ce era al lor şi să dobândească toparhia Moesiei, ci nu mai îndurau să nu aducă daune împărăției romeilor şi să nu unească domnia misienilor şi a bulgarilor într-una singură, aşa cum fuseseră odinioară…”[9]

IV. *Un preot bizantin cunoaşte limba vlahilor.*

„Astfel s-au sfârşit acestea. Atunci însă unul dintre preoții prizonieri, care era dus, ca prins de război, în Haemus îl roagă pe Asan să-i dea drumul, îi cerea îndurare vorbindu-i în limba sa, căci era cunoscător al graiului vlahilor. Respingându-i rugămintea, acela însă i-a spus că nu şi-a propus vreodată să-i elibereze pe romei, ci să-i nimicească. Căci acest lucru l-ar vrea şi Dumnezeu. Se spune că, față de acest răspuns, preotul ar fi spus la rândul lui, suspinând adânc şi cu ochii scăldați în lacrimi, că nici de „Asan” nu va avea milă Dumnezeu, pentru că nu a vrut să-şi facă milă de un om sărman care era aproape de Dumnezeu prin preoție şi că sfârşitul vieții lui îi este aproape şi că acesta nu-i va veni în chip de moarte firească, ca într-un somn blând, ci aşa cum se întâmplă de cele mai multe ori în cazul celor cărora le place să ucidă cu sabia. Şi nu a fost greşită profeția preotului. Căci peste puțină vreme, întors în Misia, Asan e ucis de unul dintre ai săi...”

V. *Împăratul încearcă, fără succes, să ia cu asalt de la vlahul Dobromir Chrysos cetatea Prisakos.*

„Şi după aceste întâmplări împăratul, plecând din Kypsella, vine la Tessalonic şi, de aici, porneşte asupra lui Chrysos. Vlah de neam, acesta îşi însuşise Strumitza[10] şi cucerise şi cetățuia numită Prosakos[11] şi-şi înjghebase acolo reşedința de tiran,[12] întărind în fel şi chip fortăreața pe care dintr-nceput natura o născocise şi o dăruise din plin; căci sunt acolo stânci abrupte, despicate, încălecate una peste alta şi o singură cărare duce spre ele, îngustă şi anevoioasă şi primejdioasă din pricina prăpăstiilor, iar restul împrejurimilor acestor stânci e tot râpos şi nebătut de picior de om şi un râu cu vârtejuri adânci, numit Axios,[13] încovoindu-se în jurul stâncilor le ocrotește în chip şi mai uimitor. Venind apoi meşteşugul omului şi luându-se la întrecere cu natura le-a făcut să fie aproape cu neputință de cucerit. Căci înălțându-se ziduri puternice de-a curmezişul potecii existente s-a înfăptuit un adăpost minunat întărit. Dar romeii au neglijat de multă vreme această fortăreață, Prosakos, deoarece nu-şi făceau griji despre partea bulgarilor şi au părăsit-o lăsând-o pustie, iar Chrysos, refăcând-o, avea acum un adăpost cu neputință de cucerit de romei; adunase acolo cu ajutorul armelor tot felul de bucate, aşezate de jur împrejur maşinii aruncătoare de pietre, şi-şi procurase din belşug cele necesare traiului, lăsând să pască pe culmi turme de oi şi cirezi de vite. Căci cuprinsul acestui loc întărit nu e restrâns, ci se lățeşte şi se întinde foarte mult şi e acoperit de crânguri hrănite de ploi şi e bogat în locuri împădurite. Numai de un

singur lucru bun şi anume de unul care e neapărat trebuincios, prea bun şi foarte important e lipsit acest loc întărit; că nu există pe acolo nici un firicel de apă, nici puțuri săpate în pământ, ci trebuie să cobori la râu şi să aduci de acolo, cu găleţile, apă de băut. Luând în stăpânire aşadar o asemenea fortăreață, Chrysos nu s-a înspăimântat deloc când împăratul a pornit împotriva lui, ci s-a pregătit să-i înfrunte... Au fost dărâmate, în drum, unele cetăți, au fost arse grămezi de bucate şi mai mulți vlahi au fost luați prizonieri de perşii[14] pe care satrapul oraşului Ancyra[15] îi trimisese în ajutor împăratului, atunci cei ce nutreau întreagă şi mai fierbinte dreaptă credință, l-au rugat pe împărat să nu îngăduie turcilor să ducă în țara lor oameni care cinstesc pe acelaşi Dumnezeu ca şi noi, ca nu cumva ei schimbându-şi fără voia lor credința, să nu se mânie din această pricină Dumnezeu împotriva celor care i-au predat turcilor, ci vlahii prinşi să fie dați romeilor ca slujitori, iar perşii care i-au capturat să fie dăruiți cu alte daruri împărăteşti. Dar împăratul n-a încuviințat nicidecum acest lucru... Şi cedează lui Chrysos, Prosakos şi Strumitza şi ținuturile din jurul lor şi consimte să-i dea de soție - deşi nu era fără soție - pe una din femeile din neamul său. Şi intrând în Bizanț,[16] despărți pe fiica protostratorului[17] de soțul ei şi i-o trimise lui Chrysos, desemnând ca însoțitor al miresii pe sebastosul Constantin Radeinos."

1. Nichita Choniates (c. 1155 - c. l215) este autorul unei remarcabile opere istorice, numită Istorii, ce acoperă perioada 1118-1207. Este principalul izvor bizantin asupra începuturilor statului Asăneştilor, autorul fiind unul dintre actorii principali ai scenei politice bizantine de la sfârşitul veacului al Xll-lea şi începutul următorului.

2. Pentru bizantini, Asia Mică, unde împăratul trebuise să încheie o pace dezonorantă cu sultanul turcilor selgiucizi.

3. Isaac II Angelos (1185-1195).

4. Bela III (1172-1196).

5. Oraş în Tracia.

6. Unii istorici consideră că ar fi vorba de integrarea celor doi frați vlahi în sistemul pronoiei bizantine, fundamentul organizării militare a imperiului din secolele XI-XIV.

7. Simboluri ale puterii imperiale în Bizanț, uzurpată de căpeteniile vlahe din Haemus.

8. Vechea capitală a primului tarat bulgar, numită şi Megalopolis.

9. Pentru interpretarea acestui pasaj, foarte controversat în istoriografie, vezi S. Brezeanu, Les „Vlaques," dans Ies sources byzantines concernant les debuts de l'Etat des Asénides. Terminologie ethnique et idéologie politique, I-II; R.E.S.E.E., XXV, 1987, nr.3, p.203-215; nr.4, 315-327. Idem, „Mésiens" chez Nicétas Choniates. Terminologie archaisante et réalité ethnique médiévale, „Etudes byzantines et post-byzantines," II, 1991, p.105-114.

10. Oraş în Macedonia.

11. Cetate pe malul râului Vardar.

12. În viziune bizantină, stăpânire nelegitimă, obținută prin uzurpare.

13. Vardar, râu în sudul Macedoniei istorice.

14. Turcii selgiucizi.

15. Emirul oraşului Ankara (Ancyra).

16. Constantinopol.

17. Manuel Kamytzes.

Fontes Historiae Daco-Romanae, volumul III, p .252-261, 282-283, 292-299, ediție Bonn, p. 481-483, 486-489, 617-618, 665-673.

17

<După 1217.> Hotărârile lui Demetrios Chomatianos,[1] arhiepiscopul Ohridei[2] şi al întregii Bulgarii, fragmentul XXIII. Despărțirea şi partajul averii dintre olarul Cnrysos şi Ciola, vlahă de neam.

Din pricina lipsei celor trebuincioase, în vremea foametei părăsindu-şi locul de obârşie, Castoria,[3] şi soția legiuită totodată, olarul Chrysos a ajuns la Ohrida şi a trăit acolo cu o femeiuşcă, coborâtoare după neam din vlahi, purtând numele de Ciola şi care făcea parte, ca să vorbesc ca Pavel,[4] din rândul celor ce se acoperă cu păcate şi pot să atragă spre ele ochii şi inima bărbaților prin uneltiri viclene şi „Chrysos" a trăit cu această muieruşcă în concubinaj. Iar când, într-un târziu, soția lui legiuită a aflat de el, a pornit după el şi 1-a găsit trăind împreună cu țiitoarea. Deşi cu greu, totuşi ea 1-a smuls din îmbrățişările desfrânate şi legăturile în care-1 ținea aceea, fiind ajutată în asta şi de lege şi de forța ocârmuirii creştine. Iar pe aceea a îndepărtat-o cu totul împreună cu necuratele-i uneltiri. Căci nu putea ticăloşia să se împotrivească cumva lucrului bun şi legiuit. Întrucât însă Ciola a cerut acum să i se facă dreptate, că adică bunurile pe care le are acum Chrysos au fost dobândite prin trudă şi strădanii comune de-a lungul întregului timp cât au trăit împreună şi se părea că această femeie nu spune lucruri neadevărate, a fost întrebat despre asta Chrysos şi a mărturisit că cele pe care le-a agonisit se datoresc şi trudei Ciolei. De aceea, s-a hotărât prin judecată să ia Ciola din acestea o vacă cu un viței de doi ani, doi porci, un stup sau ştiubei, 30 de coți de pânză de in, o măgăriță cu puiul ei şi o pătură din păr de capră, numită în grai barbar cergă.[5]

1. Arhiepiscop de Ohrida la începutul veacului al XIII-lea şi cărturar bizantin de marcă al vremii sale, care a trăit în principatul Epirului.

2. Capitala Macedoniei, sediu al importantei arhiepiscopii a Bulgariei bizantine.

3. Oraş din nordul Greciei.

4. Apostolul Pavel.

5. Produs tipic românesc, numit aici în limba vlahă.

Fontes Historiae Daco-Romanae, volumul IV, Bucureşti, 1982, p,83-85.

18

<1220.> Diplomă a regelui sârb Ştefan Primul încoronat[1] prin care acorda ridicarea mănăstirii Jica sate şi moşii. Vlahi care au contribuit la ridicarea mănăstirii, au obligația de a-i plăti o dare anuală. Antroponimie vlahă în Serbia medievală.

„...şi cu toți vlahii, care au dat bisericii, numele lor fiind: Gard cneazul cu copiii, Radota, Tihomir, Vălcoslav, Stanimir, Voinea, Dragăşan, Neago-slav, Zlina, Miros, Braien, Neaguş, Neagota, Sâna, Radomir, Drăgan, Bratin, Voilor, Dănjina, Pacemil, Batina, Bratămir, Draguş, Tihomir, Brateş, Grădoş, Gostilo, Popa Pacen, Bun, Stan, Dragoman, Stan, Desislav, Cuplen, Daişa, Berilo, Neag, Bunilo, Dragomir, Braten, Stanimir, Brato-neag, Neagota cu copiii, Drăguş, Bratilo, Radoslav, Tudor, Luțan, Dobro-mir, Dragoslav, Mujilo, Tihoci, Dragomir, Drăguş, Cuman, Milobrat, Draguş, Dragoslav, Brapa, Predilo, Draga, Părvoslav, Drăguş, Poligrad, Radiş, Tihomir cu copiii, Zlata, Stan, Dragnea, Popa Mic, Dobrişa, Berilo cu copiii, Gostinir,

Radu, mama lui Gostimir, Ciucea, Cuman, Bratoslav, Buta, Neag, Vasile, Brateş, Bratoslav, Dobriță, Leav, Dragomir, Sratin, Tudor, Tihomir, Bunilo, Braia, Gostilo, Voimir, Bojaia, Turiac, Preadimir, Bucea, Crasimir, Bratilo, Budislav, Tihoslav, Mărghelia, Raduş, Cuplen, Bratan, Bun, Prodan, Voinea, Bratoina, Gostişa, Ilia, Bucor, Radu, Brati-na, Bala, Srațin, Hrelia, Milța, Dobromir, Sima, Vlad, Desilo, Dobroslav, Teşimir, Budin, Hojița, Gela, Raduş, Cuman, Bucor, Radu, Vlad, Stan, Poneag, Rug, Gărdoş, Zlatan, Draguş, Vălcsan, Bogdan, Bratoslav, Bealota cu copiii, Tolcă, Dragun, Liubota, Culin, Velimir, Bărzeai, Tudor, Bucor, Nanota, Şina, Neag, Bratesa, Berislav, Părvoslav, Sian, Buțcat, Cernomuj, Grădan, Nicola, Dragoş, Dragoslav, Voinea, Gugota, Vusin, Scoromir, Prujină, Voislav, Doda, Radota, Velimir, Povrăjen, Voislav, Berilo, Miros, Velean, Srațin, Andriia, Beagota, Gostilo, Ciărneaga, Grăgur (Grigor), Bucor, Bogdan, Stan, Desimir, Beajan, Plean, Vratişa, Deadol, văduva lui Dragoş şi Tus cu mama lor, Gripon, Cernota, Stan, Şărban, Voineag, Bealota, Voila, Miros, Slavco, Gostilo, Neaj, Prodan, Bun, Dead, Drăguş, Gunea, Vălcoslav, Gostimir, Hodişa, Preadihna, Bucor, Trusean, Nerad, Singur, Draguş[2] [...] cu toate veniturile de la preoți sau de la valahi sau din birurile de pe pământurile popeşti...”

1. Ştefan Nemania (1196-C.1228), supranumit şi „Primul încoronat,” principe şi, din 1217, rege al Serbiei. Fondatorul regatului sârb medieval.

2. Documentul pune în lumină existența unei onomastici specifice românilor din Serbia la 1220, Parte dintre antroponomime sunt de origine latină (Bun, Bunilo, Rug, Singur, Mic, Şerban, probabil Pacen, Bucea, Mărgheha), parte slave, dar specific româneşti, (Radu, Vlad, Stan, Neag, Neagota, Voinea) şi chiar din substrat (Bucur). Se observa în multe cazuri deformările acestor antroponime în limba sârbă, care nu totdeauna sunt lesne sesizabile.

Alexandru V. Solovie, *Odabrani Spomeniți*, Beograd., 1926, p. 18-20.

19

<**Începutul sec. XIV.**> Georgios Pachymeres. *Istorii compuse.*[1] Suferințele vlahilor strămutați cu forța de Andronic II Paleologul în Asia mică (1285).

„Deoarece pirateria se întinsese pe mare, fiindcă flota bizantină fusese cu totul suprimată şi cum se mai anunța încă şi năvălirea sciților[2] (căci Terteres[3] era incapabil să-i apere nu pe alții, dar nici măcar pe sine însuşi), împăratul[4] trimițând curieri poruncea ca locuitorii de pe țărmul mării care era o pradă la îndemâna piraților să se retragă mai înlăuntrul țării ca de aici încolo să scape de primejdie. Iar pe cei ce locuiau înlăuntrul Traciei şi Macedoniei, deoarece ştia că năvălitorii îi vor cotropi dacă nu-i va opri cineva, ceea ce părea cu neputință în acest moment, i-a închis în fortărețele de acolo, care nu prezentau foarte mare siguranță. Iar pe vlahi, care se întinseseră aproape de la marginea Constantinopolului până la Byza[5] şi mai departe, în mulțime fără număr, neam de oameni care se simțeau foarte bine în locuri greu de umblat şi care se ocupau cu păstoritul dar totuşi erau obişnuiți şi cu luptele, bănuindu-i de dezertare, căci, gândea împăratul, se vor alătura şi ei năvălitorilor, hotărî să-i mute în răsărit,[6] pe țărmul din fața Bizanțului,[7] dar să-i şi sărăcească prin angarale, ca nu cumva să se trufească, încrezători în mulțimea şi puterea lor. Şi pe de o parte, au fost păgubiți foarte mult, pe de altă parte au

fost strămutați fără milă, încât ei socoteau mutarea nu mai puțin, ci mai mult dăunătoare decât angaralele. Căci vitele acelea şi toată avuția, unele erau oferite la mulți pe preț de nimic, celelalte, dacă se mai şi strămutau pe vreme de iarnă, se prăpădeau atunci cu totul. Iar averea lor, parte era smulsă, iar ce rămânea se prăpădea în chip nefericit, încât ei să nu fie în stare să stea mult acolo, ci când nenorocirea va trece, să-şi redobândească din nou patria, răscumpărându-şi prin plata a mai multe monede de aur locuința... ."

1. Georgios Pachymeres (1242-c. 1310) este cel mai important istoric bizantin al celei de-a doua jumătăți a veacului al XIII-lea. Opera sa, *Istorii compuse,* acoperă perioada 1258-1308.

2. Tătarii.

3. Gheorghe Terter I, țar bulgar (1281-1288).

4. Andronic II Paleologul (1282-1328).

5. Cetate bizantină în Tracia, la c. 130 km de Constantinopol.

6. Asia Mică.

7. Constantinopol.

Georgios Pachymeres, *Istorii compuse,* ediție Bonn, volumul II, p. 106-107; *Fontes Historiae Daco - Romanae,* volumul III, p.448-449.

20

<**1308.**> Anonimus Geographus,[1] *Descriptio Europae Orientalis.* La 1308 regiunea Macedoniei, Thessalonicului şi Thessaliei este locuită de un „popor numeros," numit „blazi."

„Este de amintit aici că între Macedonia, Achaia şi Thessalonic se află un popor, foarte mare şi răspândit, care se numeşte blazi,[2] care şi odinioară au fost păstori ai romanilor, şi, din pricina terenului roditor şi plin de verdeață, trăiau în Ungaria, unde se aflau păşunile romanilor.[3] Dar, mai apoi fiind izgoniți de aici-de unguri, au venit în acele părți.[4] Ei au în abundență multă brânză foarte bună, lapte şi carne mai presus de alte neamuri. Țara acestor vlahi, care este mare şi bogată[5] şi a ocupat-o în întregime armata prințului Carol,[6] este stabilită în părțile Greciei..." (Gorka, p.12-13; Popa Lisseanu, p.17).

„Panonii însă cari locuiau pe atunci în Pannonia, toți erau păstori ai romanilor şi aveau în fruntea lor zece regi puternici în întreaga Messia şi Pannonia. Slăbind însă imperiul romanilor,[7] au ieşit ungurii din provincia Scithia... şi s-au luptat... cu numiții zece regi şi puseseră stăpânire pe ei. Ca semn al victoriei, ridicară aici, pentru veşnicie, o piatră de marmură foarte mare pe care este scrisă această victorie a lor. Ea dăinuieşte până în ziua de astăzi...(Gorka, p.44; Popa Lisseanu, p.29)

1. Autorul anonim al sursei pare a fi un călugăr dominican francez, aflat în serviciul fratelui regelui Franței, Philip IV cel Frumos, prințul Carol de Valois, care se pregătea să cucerească Constantinopolul, cu ajutor pontifical. Autorul redactează lucrarea ca un îndreptar geografico-politic pentru a servi planurilor stăpânului său.

2. Termenul derivă de la forma slavă a numelui romanilor sud-dunăreni (blasi), dar mai jos apare şi o formă a etnonimului (blachi), ce derivă din greacă.

3. Sintagmele „păstorii romanilor" şi „ păşunile romanilor," ce apar la cronicarii maghiari din secolele XIII-XV cu referire la romani, trădează sursa maghiară a informației (S. Brezeanu, *„Romani" şi „vlahi" la Antonymus. Istorie şi ideologie politică,* „Revista de istorie," 34 (1981), nr. 7, p. 1313-1340).

4. Adică în Macedonia, Achaia şi Thessalonic.

5. Autorul se referă, foarte probabil, în primul rând la Vlahia Mare din Thessalia.

6. Carol de Valois.

7. Asupra interpretării pasajului, vezi S. Brezeanu, *„Romani" şi „vlahi" la Anonymus,* p.1325 şi următoarele.

Anonymi Descriptio Europae Orientalis, ediție Olgierd Gorka, Cracoviae, 1916; Geograful anonim, *Descrierea Europei Orientale,* în *Izvoarele Istoriei Românilor,* volumul II, Bucureşti, 1934, ediție G.Popa-Lisseanu.

21

<1321-1322.> Cartea lui Ştefan Miliutin,[1] regele Serbiei, prin care hotărăşte ridicarea bisericii din Gracanița, cu hramul Sf. Dimitrie, dăruindu-i o serie de sate, moşii, familii, printre care şi familii de vlahi, care aparțineau Episcopiei de Liubljiana.

„... şi pentru valahul Dragobratic, care a fost dat sfântului Ştefan, a fost dat la schimb Episcopiei Liplianska valahul Coman, apoi valahii cu numele: Neagoslav cu fratele său, Dragoviță cu copiii, Drajan cu fratele său, Dragoslav cu copiii, Cuchici cu copiii, soția lui Goişin cu copiii, Dragoslav cu copiii, Stanislav cu fratele, Berislav cu copiii, Dragoslav cu copiii, Niecav cu copiii, Tudor cu fratele, Bratoslav, Martin, Berislav ginerele lui Gheorghe cu fratele, Dubraviță cu fratele şi cu sora, Hrane, Grăbeşică, Vitod, nepotul lui Dobre, Dobre cu fratele, Tupe cu fiii, Drujoie cu fratele, Lmbe, Bratoslav cu copiii, şi fiii lui Balin, Radomir şi Mârşa. Şi acei oameni care vin de la valahul Streaza: fiii ai lui Voinea şi fratele lui Stanislav, ca şi cei trei ai lui Radu din Suşică, Stan cu fiii lui, Boeslav, Dobroslav[2] cu fiii..."

1. Ştefan Uros II Miliutin (1282-1321).

2. Se observă şi aici antroponomie românească de origine latină (Martin) sau slavă cu specific românesc (Radu, Stan etc.).

Alexandru V.Soloviev, *Odabrani Spomeniții,* Beograd, 1926, p.102-103.

22

<cca. 1330.> Manuel Philes,[1] *Poezii*. Despre prelucratul şi țesutul lânii la vlahi

„Trimite-ne o țesătură de lână, pe care o îmbracă şi păstorii din Tracia, când vine iarna şi e frig. Vlahii tund oile păscătoare cu foarfeci cu două tăişuri îndată ce dă căldura peste animale şi le apără goliciunea şi când tot copacul se acoperă de verdeață, înfloreşte, umbreşte şi se răsfață sub mușchi la adierea dulce a vântului de vară. Ei spală îndată lâna tunsă de pe oi, iar fetele lor pricepute la mulsori o piaptănă la darac, căci sunt mai sprintene decât femeile, ca şi cum oboseala muncii ar degrada femeia măritată. După ce torc cu iscusință firele, le întind

pe vergele, pentru ca lâna să poată fi umezită în fiecare dimineață şi să nu se înăsprească sub acțiunea luminii şi căldurii. îndată ce munca aceasta bine chibzuită a femeilor a rânduit bine firele, începe țesutul cu lovituri ritmice. Apoi un grup de femei netezeşte cu repeziciune țesătura de lână în părțile ei prea țepoase, potrivind-o cu mâinile şi bătând-o, ele nivelează asperitățile şi curăța pânza cu o perie deasă. Gerul o vede, dar trece pe alături, căci se sperie ca de riposta unor actori. Da, prietene, mai călduros decât focul, trimite țesătura de lână lui Philes cel care îngheață."

1. Manuel Philes (1271-1345), poet grec de condiție modestă, care scrie poezii ocazionale dedicate celor puternici şi bogați. Cea de față este adresată lui Patrikiotes, un înalt dregător bizantin al veacului al XIV-lea, necunoscut din altă parte.

Manuelis Philae, *Carmina,* volumul I, Paris, 1855, p.207; *Fontes Historiae Daco - Romanae,* IV, p. 158-161.

23

Sec. XIV. Ioan Katrares.[1] *Stihuri.* I se reproşează călugărului Neofit printre altele originea vlahă.

„Cine nu 1-a cunoscut pe vestitul între toți Neofit, căruia din pricina vreunui vis sau a vreunei vedenii drăceşti i s-a tulburat mintea de spuse lucruri îngrozitoare şi alăturarea cu drumul şi-şi închipuie că o să ajungă în scurtă vreme patriarh, dacă o să-i crească barba mare. Călugăr stăpânit de demoni, biet filosof nebun, trufaş peste măsură şi foarte lacom la bani! Pe aceasta o să vi-1 înfățişez eu acum şi despre el o să vă povestesc. Care şi de unde i-e stirpea? Se spune că s-a născut la Soskos şi că ar fi de baştină din Molyskos şi că părinții, Stana şi Frățilă,[2] ar fi vlahioți, de neam albanez, amestecați cu vlahi. Ei au dat naştere acestei arătări mixobarba-re…[3] De neam este vlah, la înfățişare albanez, iar după alcătuirea trupului bulgar-arvanitovlah."

1. Copist din sec. al XIV-lea şi autor, se pare, al unor lucrări cu caracter satiric. Fragmentul se referă la un necunoscut ambițios Neofit.

2. Să remarcăm aici originea românească a numelor părinților lui Neofit, fapt ce indică şi originea lor modestă.

3. Termenul indică în lumea bizantină persoanele de origine amestecată etnic.

Fontes Historiae Daco - Romanae, volumul III, Bucureşti, 1975, p.519-521.

24

1436 martie 16. *Legea vlahilor* din Croația, privilegiul acordat de banuj Frankpan.[1]

În numele Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh, amin. Noi, cneazul Hanz Frankapan, cneaz al Vegliei şi Modrusei, al Cetinei şi Clissei etc. ban al Dalmației şi croaților, dăm de ştire, prin acest hrisov deschis al nostru, fiecărui om căruia i se cuvine, că au venit în fața noastră, cinstiții şi bunii bărbați, foşti supuşi credincioşi şi drepți ai banului Ivanis Ivanovic,[2] toți vlahi buni:

Vigan Dubravcic, Ninoe Sankovic, Tomas Rodjevic, Matias Vukcic, Milit Ostojic, Dragic Prodanovic, Blaz Kocic, Hrela Golesevic, Vukat Vojnovic, Ivanis Grobacic, Budan Grubsic, Biloslav Drazevic, Elovac Drazivojevic, Radivoj Vitkovic, Bulat Kustrazic, Ivan Poznanovic şi toți ceilalți vlahi buni, rugându-se şi cerând de la noi bunele şi cinstitele lor legi obişnuite, pe care le-au avut sub fostul lor domn, banul Ivaniă Ivanovic şi sub tatăl acestuia, cneazul Ivan. Iar noi socotind şi văzând dreapta şi cuviincioasa lor cerere şi rugăminte, am primit pe bunii bărbați mai sus amintiți, foşti supuşi credincioşi ai banului Ivanis, de supuşi pentru noi şi moştenitorii noştri şi am făcut, dat şi confirmat obişnuitele lor legi cinstite şi bune şi drepte, pe care le-au avut prea drepte şi prea bune sub fostul lor domn, banul Ivanis şi sub tatăl acestuia, cneazul Ivan, şi sub care legi s-au servit ei şi bătrânii lor. Iată şi acele legi bune:

1. Mai întâi să nu fie peste ei vreun cneaz cu forța. Dacă vreun cneaz le-ar fi urât, se vor sfătui cu noi să aibă îngăduința de a-1 schimba.
2. Care vlah are sat, să slujească cu uncia, iar care n-are sat să servească călare cu scut şi cu sabie ori cu săgeți şi cu sabie.
3. Cine, după poruncă, nu merge la război, are să plătească şase libre, din care a zecea parte se cuvine vioievodului vlah.
4. Să nu se lupte în răstimpul de la Sân-Ştefan până la Sân-Martin.
5. Calul ostăşesc să nu i se ia în zălog pentru nici o vină.
6. Când pleacă la război, două părți să fie soldați, iar a treia parte să se îngrijească de merinde şi iepe.
7. Să nu fie peste ei voievod nici un croat, ci unul dintre ei să le fie voievod, care le va porunci şi se va sfătui cu cneazul nostru.
8. Judecata să le fie sub Segna,[3] şi la judecata lor să nu şadă nici un croat, ci cneazul şi juzii lor.
9. Şi cneazul şi juzii lor să aibă a descinde de două ori pe an între vlahi, între toți cei numiți mai sus câte unul.
10. Să nu fie între ei pedepsiți cu silnicie, ci pe fiecare să-1 judece cu dreaptă judecată.
11. Şi din fiecare gloabă să le rămână lor o treime, iar juzilor li se dă a zecea parte de gloabe, iar din venitul nostru a zecea parte de gloabe cneazului.
12. Iar dacă ar cădea asupra cuiva gloabă, să i se ia o oaie pentru o libră şi o vacă pentru şase libre. Şi să i se dea termen până în ziua a douăzecea, iar dacă n-o răscumpără până atunci, să o piardă.
13. Fiecare casă are să dea la Sf. Gheorghe un berbec sau o oaie şi un țap şi un caş...
14. Toamna de ziua Sf. Martin să aibă a da, după legea lor, câte un dinar de fiecare cal, în afară de cătunari şi dvornici.
15. Iar Cetina[4] să nu dea tergovină nicăieri.
16. Să nu fie spânzurat nimeni dintre ei pentru nici o vină.
17. Şi mai sus-numiții bărbați, toți buni cătunari, să-şi țină pentru sine jumătate din venitul de galbeni de la oamenii lor, cum a fost sub fostul lor domn banul Ivaniă.
18. Şi să nu fie silit vlahul care nu are o sută de libre, a-i da altui vlah o sută de libre.
19. Să nu fie dator a da domnului slugi năimite, nici slugi de cai.
20. Şi sârbul să nu dea în judecată pe vlah, nici vlahul pe sârb.
21. Să nu fie între ei... nici martor, nici jurător şi nimeni dintre ei să nu fie oficial, nici să nu fie jurat, în afara de 4 bolantia.

22. Să nu dea ierbărit la munte, nici în iernatice, nici în altă parte, unde nu au dat nici în vremea banului Ivanis.
23. Şi croaţii să nu ţină vlah în afară de un păstor.
După aceasta cneazul vlah şi toţi bunii bărbaţi scrişi mai sus, toţi cătunarii, s-au rugat de noi şi s-au legat cu credinţa şi sufletul lor, că ne vor sluji, ei şi urmaşii lor, pe noi şi moştenitorii noştri, drept şi credincios cu capetele, cu averea şi cu toată puterea lor, şi nu ne vor părăsi pe noi şi pe urmaşii noştri, împotriva nimănui. Scris la Clissa,[5] luna martie 18, în anul de la naşterea lui Hristos 1436.
Şi la toate cele zise mai sus ne-am legat tare, pentru ca să fie cu sfatul şi cu buna lor voie.

1. Document publicat în latină, apoi şi după originalul în croată.
2. Ivanis Nelipic, ban al Croaţiei, socrul lui Hanz Frankapan, care, în absenţa unor moştenitori pe linie masculină ai celui dintâi, preia moştenirea Nelipicilor.
3. Cetate importantă în Croaţia.
4. Regiune în Croaţia, în care populaţia vlahă cunoaşte o mare densitate.
5. Cetate în Croaţia.

Hrvatski urbari, Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium, volumul V, 1, ediţie E. Zopasic, Zagreb, 1894, p. 8-il. Cf. şi versiunea românească la Silviu Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu,* Bucureşti, 1959, p. 73-75.

25

<cca. 1470.> Laonic Chalcocondyl, *Expuneri istorice.*[1] Vlahii din Pind şi cei de la nord de Dunăre sunt de aceeaşi origine şi vorbesc aceeaşi limbă.

I.

„Cum şi neamul care locuieşte din Dacia până în Pind, care se întinde în Thessalia. Vlahi se numesc şi unii şi ceilalţi. Şi n-aş putea să explic şi să spun care din aceştia la care au venit."

II.

„Şi cei din muntele Pind - vlahi îl locuiesc - care vorbesc aceeaşi limbă cu dacii[2] şi sunt asemenea cu dacii de la Istru" (ediţie Bonn, p.319; Fontes, IV, p.484-485).

1. Laonic Chalcocodyl (c.1423-c.149O) este unul dintre marii istorici bizantini ai veacului său. Este un excelent cunoscător al realităţilor din Europa sud-estică, inclusiv al romanităţii orientale.
2. Sub numele de daci, autorul defineşte pe toţi românii nord-dunăreni.

Laonic Chalcocondylae, *Historiarum Demonstrationes,* ediţie Bonn, p.35; *Fontes Historiae Daco - Romanae,* volumul IV, Bucureşti, 1982, p.452-453.

26

<1477-1489,> Istanbul. *Acte şi regulamente otomane din veacul al XV-lea.*[1] Statutul vlahilor balcanici sub stăpânirea otomană.

I. Regulamentul valahilor din Smeredevo (1477)

1. Valahii din Smeredevo[2] nu varsă nici haraci,[3] dijmă,[4] ispenge,[5] taxa pe oi, taxa pe căsătorie şi chiar celelalte taxe.
2. De ziua naşterii lui Isus, pe care ei o numesc bozik,[6] valahii plătesc pentru fiecare casă 45 aspri, echivalentul unui florin,[7] ca şi 15 aspri, contravaloarea unui berbec. Pentru 50 de fumuri <case,> pe care ei le numesc un cătun (qatuna), dau un cort, doi berbeci, două calupuri de brânză, două frânghii, două căpestre sau contravaloarea lor, adică 3 aspri, ceea ce face un total de 63 de aspri.[8] Acestea se plătesc la Crăciun. Primăvara, la Sf. Gheorghe sau la Dumunica Floriilor sau la timpul mieilor, se varsă 20 de aspri, contravaloarea unei oi şi a mielului ei, taxa ridicându-se la 83 de aspri.[9]
3. Cinci case dau la rândul lor un voinuc (voynuq), cu obligații de pază în locurile unde se recomandă grija. În caz de război, un voinuc pentru fiecare casă participă la campanie.
4. Un komornige,[10] adică un servitor, la 50 de case serveşte la sangeak-bei,[11] timp de 6 luni. Valahii varsă amenzi pentru delicte şi crime, după lege. A zecea parte din amenzi este percepută de cneaz.[12] Ei nu transportă nici arbori de răşină, nici scânduri şi nu au obligații de pază la fortărețe. Ei nu construiesc case pentru sangeakbei în teritoriul lor sau în alte locuri, nu cosesc livezile lor şi nu transportă lemne. Nu poate fi destituit un primikur[13] nevinovat. Nu vor fi anulate aceste stipulații generoase. Valahii sunt scutiți de prestații extraordinare şi de drepturile ordinare față de stat. Colectorii de impozite pe sare (tuzgi) nu au putere printre valahi.
5. Dacă un voinuk sau un valah, fiind înscris în satul său, lucrează în afara <satului> pe timarul[14] unui spahi, el varsă jumătate din dijmă acestuia. Pentru vinul din propria vie plăteşte 4 aspri pentru un butoi, oricare ar fi timarul pe care se vinde. Dacă însă vinde vin cumpărat din afară, el plăteşte, ca <orice> raia,[15]15 aspri pentru butoi.

II. Regulamentul valahilor din regiunea fortăreței Maglay (1489)[16]

1. Diviziunea administrativă (năhiye) a fortăreței Maglay.
2. Este vorba de valahii care vin din exterior[17] „al diviziunii administrative," se stabilesc şi plătesc impozite potrivit obiceiului valah.[18] Venitul revine sangeakbeiului. Ei fac parte din comunitatea valahilor din guvernământul Kral, care ține de Bosnia. Legile care-i guvernează sunt următoarele: valahii plătesc anual un florin, o oaie şi mielul ei sau contravaloarea lor, adică 12 aspri, şi un berbec sau contravaloarea iui, (adică 15 aspri). La 50 de case, ei dau doi berbeci sau contravaloarea lor, adică 60 de aspri, ca şi un cort sau contravaloarea lui, adică 100 de aspri. Ei varsă anual de Sf. Gheorghe tot ceea ce s-a menționat. în plus, în caz de campanie, la zece case dau un soldat (eskungi), care participă la război înarmat. O dată îndeplinite aceste obligații, ei sunt scutiți de alte obligații extraordinare. Celibatarii nu au nimic de plătit; dar odată căsătoriți, ei vor achita toate obligațiile de mai sus. (...) Legea prevedea perceperea impozitului pe fumuri <case.> Acestea au fost înscrise în registru.

PROIECT AVDHELA
BIBLIOTECA CULTURII AROMÂNE
www.proiectavdhela.ro

1. Cele două documente au fost extrase din registrele otomane, ce cuprind codurile lui Mehmed II (1451-1481) şi, respectiv, Baiazid II (1481-1512).

2. Cetate sârbă, cucerită de Mehmed II, la 1459.

3. Impozit plătit în statul otoman de către nemusulmani, în funcție de avere.

4. Impozit otoman perceput în bani sau în natură.

5. Impozit cu origine obscură, plătit numai de țărani creştini.

6. Crăciun, în sârbo-croată.

7. Asprul, monedă de argint otomană; florinul, piesă de aur, cu circulație în imperiu ce adoptă ca model ducatul venețian (3.59 gr). Raportul dintre cele două monede variază de la 1: 40(1462), la 1: 45(1479) şi 1: 54(1510).

8. Cele 50 de case plăteau în comun aceste obligații, care sunt în valoare de 150 aspri (vezi documentul următor), ceea ce dă 3 aspri pentru fiecare casă.

9. Taxa anuală pentru fiecare familie vlahă(63 aspri, la Crăciun, şi 20 aspri primă vara).

10.Termenul derivă din sârbă: komornic - servitor.

11.Guvernatorul unei provincii otomane, numită „sangeak."

12.Conducătorul comunităților vlahe, păstrat şi sub noua cârmuire.

13.Altă căpetenie vlahă ce şi-a păstrat statutul sub noii stăpânitori.

14.Domeniul acordat de sultan, de regulă, militarilor şi funcționarilor civili.

15.Populația creştină supusă obligațiilor fiscale în imperiu, care devin tot mai apăsătoare.

16.Diviziune administrativă restrânsă în jurul unei fortărețe.

17.Regulamentul priveşte pe valahii care se stabilesc pe teritoriul cetății, nu însă pe cei deja stabiliți anterior cuceririi otomane.

18.Otomanii preiau, aşadar, şi „jus valachicum."

I. Nicoară Beldiceanu, I.Beldiceanu-Steinherr, *Quatre actes de Mehmed II concernant les Valaques des Balkans slaves,* „Südost-Forschungen," XXIV, 1965. p. 111-114. II. N. Beldiceanu, *Les Valaques de Bosnie à la fin du XVe siècle et leurs institutions,* „Turcica," VII, 1975, p. 133-134. Cf. Nicoară Beldiceanu, *Le Monde ottoman des Balkans(1402-1566). Institutions, société, économie,* Variorum Reprints, London, 1976 (111, IV).

27

1667 aprilie 14, Viena. Statutele şi privilegiile valahilor din Slavonia emise de către regele Leopold I.

Noi Leopold[1] etc. Dăm de ştire şi facem cunoscut prin cuprinsul celor de față tuturor cărora se cuvin. După ce am luat cârma statului... nimic n-am avut mai vechi şi mai vestit decât ca strădania noastră să poată să fie folositoare în orice chip... la sporirea şi stabilitatea creştinității şi... tuturor ținuturilor şi popoarelor care sunt supuse milei şi sceptrelor noastre.
De aici rezultă că întreaga comunitate a valahilor (tota Valachorum communitas) care, datorită înaintaşilor noştri de sfântă amintire, Rudolf al II-lea[2] şi Matei,[3] împărați ai romanilor şi regi ai Ungariei prin îngăduințe şi favoruri îşi au domiciliul de mai bine de 30 de ani până acum în regatul nostru al Slavoniei, între Sava şi Drava, la hotarele Slavoniei, de curând a fost dăruită de către noi, în mod cu totul deosebit şi în scris cu protecția şi guvernarea urmaşilor noştri şi a regilor noştri legitimi cu ai Ungariei, noi... dorind să le purtăm de grijă într-un mod deosebit

cât mai folositor...am hotărât cu milostivenie să îi dăm, să îi confirmăm şi să punem să fie trecute în scris acelei comunități a valahilor sălăşluitoare între menționatele Sava şi Drava (documentele) după cum s-a arătat mai sus conformându-ne legilor şi articolelor statutelor ca, fireşte regatele şi ținuturile noastre cu atât mai mult şi mai straşnic... să fie întărite împotriva turcilor care sunt cei mai înverşunați împotriva numelui de creştin...

Despre magistraturi

Primul articol. Fiecare sat al valahilor care locuiesc între numitele râuri Sava şi Drava în hotarele Slavoniei are judele (iudex) sau cneazul (kne-sius), adică un bărbat în stare şi potrivit să împlinească astfel de însărcinare şi care, la un timp anume stabilit şi anume în luna aprilie înainte de sărbătoarea Sfântului Gheorghe, să fie ales de către comunitatea satului pentru un an, iar cel ales, conform unui străvechi obicei, să facă să fie adus acest lucru la cunoştința căpitanului cel mai mare, de care, dacă este găsit potrivit, să fie confirmat şi să fie arătat generalului,[4] în caz contrar, să fie ales altul de către acesta.

Al doilea articol. Aşa cum întreaga comunitate a valahilor sălăşluieşte în cele trei capitanate cele mai mari, fireşte districtele Criță, Copranița şi Ivanița, tot astfel se poate alege separat în oricare capitanat şi se poate numi un jude cel mai mare (supremus iudex), un bărbat cunoscător al legilor şi ştiutor al treburilor patriei sale care să stea în fruntea districtului său împreună cu şase juzi ajutători (sex assessoribus iudiciis) şi care să poată cerceta feluritele pricini şi procese conform statutelor de față şi să poată să ia deciziile necesare.

Al treilea articol. În fărădelegile comise împotriva liniştii şi folosului public şi în cazul chiar al nelegiuirilor criminale, care au dus la vărsarea de sânge, cnezii să fie obligați ca vinovații să fie prinşi de îndată, să fie puşi la dispoziția paznicului închisorii şi să fie predați celui mai mare căpitan al districtului său.
Între timp însă, cel mai mare jude împreună cu ajutoarele sale să cunoască imediat pricinile cu ştirea şi cu învoirea celui mai mare căpitan ca vinovații să poată să fie judecați de delictele şi faptele criminale; aceşti delicvenți să fie puşi la dispoziția cârmuirii militare (regimen bellicum) şi acolo să fie pedepsiți conform legii, nu cu bani sau cu bunuri ci prin muncă silnică sau alte suplicii.

Al cincilea articol. Cnezilor nu le revin numai aceste îndatoriri şi anume să ştie exact în districtele lor numărul întreg de case şi familii, ci chiar şi pe toți bărbații trecuți de vârsta de 17 ani să îi aibă înscrişi într-un registru,
atât numărul lor cât şi numărul celorlalți bărbați, şi să aibă şi alte griji ca de exemplu fiecare cap de familie să hrănească în casele sale pe băieții care au trecut de vârsta de 17 ani.

Despre situația militară.
Al doilea articol. Voievozii să fie luptători cu un moral desăvârşit, cu o viață integră şi lipsiți de vicii.

Al unsprezecelea articol. Ori de câte ori, lucru de care să ne ferească Dumnezeu, se iscă vreun atac sau vreo altă bănuială de mare primejdie din toate capitanatele în câte se găsesc valahii, mai ales toți tinerii care depăşesc 18 ani.... cu întreg armamentul să se adune de 6 sau 7 mii ca să poată contraataca conform dispoziției generalului.
Privilegiile valahilor.
Noi Leopold, etc. Dăm de ştire şi facem cunoscut prin cuprinsul celor de față tuturor cărora se cuvine.

De aici rezultă că, aşa precum răposatele lor maiestăți Rudolf al II-lea şi Matei, de asemenea, al II-lea... i-au copleşit cu înlesniri şi favoruri excepționale, sub a căror protecție şi în slujba căror au rămas până în acest moment fără vreo piedică sau tulburare, tot aşa noi, ... ținând cont de efortul lor militar şi de cum s-au preocupat de paza granițelor.... dorind să avem cât mai multă grijă de siguranță şi liniştea lor decidem cu bunăvoință ca ei să rămână de acum înainte în siguranță în sediile şi domiciliile lor fără vreo oprelişte sau împiedicare din partea cuiva.... şi vom considera că trebuie să-i avem sub privirea noastră cu mare blândețe şi că trebuie să-i păstrăm în starea de siguranță ca să-şi poată duce viața în linişte şi pace.

Dat în oraşul nostru, Viena, 14 aprilie 1667.

1. Împărat romano-german (1655-1705).
2. Împărat romano-german (1572-1608).
3. Împărat romano-german (1608-1614).
4. Generalul imperial ale cărui trupe staționau în zonă.

Andrei Veress, *Documente,* volumul IX, Bucureşti, 1939, p. 68-79, lb. latină.

28

<1684.> Miron Costin, *Cronica polona.*[1] Vlahii din Macedonia vorbesc aceeaşi limbă cu românii nord-dunăreni.

„În Macedonia este de asemenea o colonie romană, cu aceeaşi limbă cu noi dar cu mult mai apropiată de limba italiană decât vorbirea noastră. Grecii îi numesc cuțovlahi, adică vlahi şchiopi,[2] pentru că şchiopii şi bolnavii din oastea romană rămâneau acolo.[3] Este acolo un ținut mare care se numeşte România[4] şi acel ținut este o colonie romană."

1. Lucrarea scrisă către 1684 de unul dintre cei mai importanți cărturari umaniști moldoveni, Miron Costin (1633-1691).
2. Termenul cuțovlah are în greacă sensul de „vlahi şchiopi."
3. Este o interpretare fantezistă a termenului.
4. Autorul are în vedere provincia Rumelia, care în turcă derivă din numele Imperiului bizantin, Rum, aplicat aici fostelor provincii balcanice ale Bizanțului.

Miron Costin, *Cronica polonă,* în *Opere,* Bucureşti, 1958, p. 208.

29

1706 iunie 26. Opt negustori din Moscopole se adresează Consulului venețian Pietro Roşa[1] declarând că nu vor sa-şi depună mărfurile decât în magaziile consulului venețian şi ii roagă pe acesta sa se înțeleagă la Durazzo[2] cu delegatul lor, Adam Ghira.

Prea strălucite consul venețian, noi, cu toții negustori, ne închinăm cum se cuvine Domniei tale. Am primit cinstita Domniei tale scrisoare şi ne-am bucurat că eşti sănătos. Am înțeles tot ceea ce ne scrii. Ne spui să trimitem mărfurile noastre în magaziille Domniei tale. Ne învoim bucuros la aceasta. Te rugăm însă să nu uiți de cele pe care le fagăduieşti, la înțelegerea noastră, atât în ceea ce priveşte grija mărfurilor cât şi pentru cazul când ar lipsi ceva din magaziile Domniei tale. Să faci totul bine. Deocamdată ai puțină răbdare căci fiecare îşi are socotelile, însă mai încolo vei primi toată marfa pe care noi, subsemnații o vom trimite. Am şi scris înăuntru să trimită postavurile în mâinile Domniei tale. Să ne ajuți cât se poate de bine şi precum te-ai învoit cu albasanlii,[3] te vei înțelege acolo cu Adam Ghira, prin care vom primi cinstita Domniei tale scrisoare. Să-ți ajute Dumnezeu.

Moscopole, 26 iunie 1706.

Gheorghe Ghira, la porunca Domniei tale. Dimitrie Gheorghiu, la porunca Domniei tale. Simu Gheorghiu, la porunca Domniei tale. Teodor Adam Papa, la porunca Domniei tale. Costa Teodoru, la porunca Domniei tale. Gheorghe Teodoru, la porunca Domniei tale. Anton Ghira, la porunca Domniei tale. Adam Gheorghiu Ghira, la porunca Domniei tale.

1. Pietro Roşa era consulul venețian la Durazzo, azi Dures (Albania).

2. Localitate din Albania.

3. Locuitorii din Elabasan.

Valeriu Papahagi. *Aromânii moscopoleni şi comerțul venețian în secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea,* Editura Societății de cultură macedonă-română, Bucureşti, 1935, p. 101 (vezi şi 170-171).

30

<cca.1706.> Stolnicul Constantin Cantacuzino,[1] *Istoria Țării Româneşti.* Descrierea vlahilor sud-dunăreni, parte componentă a poporului român

„Cum şi atunce acelui Galien[2] au altui măcar împărat să va fi întâmplat, de va fi trimis şi aici de va fi rădicat ostaşi, ca să meargă să scoată pe acei goți ce călca şi împresura cele ținuturi ce s-au zis, în Elada şi Misia. Care de crezut iaste că şi de aici oaste s-au dus, şi pe unii doară ca să-i aşaze acolo, însă carii mai sprinteni şi de aşezat vor fi fost. Căce iată şi semnu chiar avem pe cei coțovlahi, cum le zic grecii, ce vedem că şi până astăzi se află şi sunt, însă puțini acum rămaşi, pentru carii viind cuvântul, gândiiu că nu fără cale va fi a mai întinde de ei voroava, ca să se ştie ce sunt.
Sunt dară aceşti coțovlahi, cum ne spun vecinii lor şi încă şi cu dintr-înşii am vorbit, oameni nu

mai osebiți, nici în chip, nici în obcine, nici în tăriia şi făptura trupului, decât rumânii, ceştea, şi limba lor rumânească ca acestora, numai mai stricată şi mai amestecată cu de ceasta proastă grecească şi cu turcească, pentru că foarte puțini, cum s-au zis, au rămas la nişte munți trăgându-se de lăcuiesc. Carii să tind în lung de lângă Ianina Ipirului până spre arbănaşi[3] lângă Elbasan, în sate numai lăcuind, săvai că şi mari unele sate. Zic că sunt şi oameni cu putere în hrana lor, de carii şi mare minune iaste, cum şi până astăzi se află păzindu-şi şi limba, şi nişte obiceie ale lor. Acestea dară şi limba s-au mai stricat, şi ei s-au împuținat, derept că şi ei desăvârşit supt jugul turcesc cu acei greci dupre acolo s-au supus, unde şi stăpânire, şi blagorodnia, şi tot ş-au pierdut. Şi poate-fi că nice dintâi aşa mulțime nu va fi fost la dânşii. Că iată acum şi câți suntu, mojici şi țărani sunt, şi locurile lor cu greu de hrană fiind, pentru multă piatră şi munți pen cele oraşe mari turceşti de să hrănescu; şi pe acolo mai mulți amestecându-se, şi limba, cum am zis, foarte s-au stricat, şi ei puțini au rămas. Zic şi aceasta că de-i întreabă pre ei neşine: Ce eşti? el zice: vlahos, adecăte rumân şi locurile lor unde lăcuiesc le zic Vlahia.

Pare-mi-se, zic, că ei grăind, mai mult îi înțeleg ceştea rumâni decât ceştea grăind ceia să înțeleagă; însă şi unii, şi alții cu puținea vreme într-un loc aflându-se şi vorbind adesea, pe lesne pot înțelege. De crezut dară iaste că şi acei coțovlahi, dintr-aceşti rumâni sunt şi se trag; şi într-acele vremi ce Galien au alt împărat, au rădicat o seamă dintr-înşii de aici şi i-au dus de i-au aşezat pe acolo,[4] au rămas şi până acum.

Coțovlahi le zic grecii, râzându-i şi batjocură făcându-şi de dânşii, adecăte, şchiopi, orbi, blestemați, hoți şi ca acestea le zic că sunt. Şi câți au fost de acel feliu pe undevaşi, i-au adunat de i-au dus pe acolo; precum şi de ceştia rumâni dupre aici râd şi încă destule cuvinte grozave le zic şi de nimic îi fac, şi că din hoți se trag povestesc şi băsnuiesc între ei. Ci de aceasta, căci grecii ceşti dupre acum râd de rumâni şi grăiesc aşa de rău, au socoteală mare; pentru că văzând şi ei pe toată alaltă lume râzând de dânşii şi batjocorindu-i, au stătut şi au obosit şi ei pen gunoaiele lor, ca cocoşii, părându-le că au rămas cevaşi vlagă şi de ei."

1. Constantin Cantacuzino (c.1640-1716) este cel mai important reprezentant al istoriografiei umaniste muntene, a cărui principală operă „Istoria Țării Românești," este scrisă către 1706.

2. Împărat roman.

3. Albanezi.

4. Stolnicul Cantacuzino consideră că românii sud-dunăreni au o origine nord-dunăreană.

Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoria Țării Românești,* în *Cronicari munteni,* ediție M. Gregorian, volumul I, București, 1984, p. 42-44.

31

<1714.> Dimitrie Cantemir,[1] *Historia Moldo - Vlahica.* Românii sud-dunăreni sunt parte componentă a poporului român prin limba şi numele lor comun.

„Astfel astăzi moldovenii, muntenii, valahii transalpini, mysienii, basa-rabenii, şi epiroții se numesc pe sine cu toții un nume cuprinzător nu „vlahi," ci „români," iar limba lor neaoşe îi spun „limba română;" iar dacă un moldovean, un muntean, un mysian ş.a.m.d. l-ar întreba

pe un străin sau venetic dacă ştie limba lor, l-ar întreba aşa //„Ştii româneşte,// /adică /Scis romanice?"[...] „După mărturia experienței aflăm că întreg neamul romano-valah se găseşte astăzi împrăştiat în şase ținuturi: în Moldova, Muntenia, Basarabia, Transilvania, Mysia şi Epirul din Grecia [...] Mysia urmează malul Dunării de la Poarta de Fier şi până la Pontul Euxin, /iar/ în ea oraşele, târgurile, satele sunt pline de români, amestecați cu turci /şi/ cu sârbi;[2] iar de-a latul, către miazăzi, ea nu se întinde, în afară doar de hotarele Dobrogei, pe mai mult (sau mai puțin) de 20 de mile; căci Mysia dinlăuntru este ocupată astăzi în întregime, până în munții Haemus, de către turcii numiți „cirak."

În Epir, în jurul Ianinei, lângă muntele Pind (Chalcocondylas,[3] în Cartea a 6-a) locuiesc împrăştiați în sate şi în târguri amestecați cu grecii. Ioan Cantacuzino[4] împăratul îi întăreşte lui Constantin Anghelos (nepotul său de frate), cârmuirea acestor vlahi, dându-i şi alte onoruri regeşti" [...] Dar ei îşi țin foarte strâns cununiile, fără să-şi dea fiicele după soți de alt neam fără să ia pentru fiii lor soții străine şi păzesc cu grijă obiceiurile cele de obşte la români încă din vechi, precum şi celelalte datini ale neamului. Cam 30 de mii de bărbați îi plătesc sultanului în fiecare an o dare, pe care o numesc „haraci," în afară de cei care țin munții în haiducie şi nu arareori fac mare prăpăd asupra călătorilor turci."

1. Dimitrie Cantemir (1673-1723) este unul dintre primii cărturari români care demonstrează cu argumente istorice şi lingvistice unitatea românilor de pe cele două maluri ale Dunării.

2. Bulgari.

3. Istoric bizantin din veacul al XV-lea. împărat şi istoric bizantin din veacul al XIV-lea.

Dimitrie Cantemir, *Historia Moldo - Valachica,* în *Opere complete,* volumul IX, tomul I, ediție D. Sluşanschi, Bucureşti, 1983, p. 415,422-423,427.

32

<**1716.**> Dimitrie Cantemir,[1] *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus* Originea vlahilor sud-dunăreni.

„Aşadar, această Valahie, care se află în Moesia, este o parte a Valahiei mari, adică a Daciei celei vechi, iar locuitorii ei sunt rămăşițele acelor romani pe care Aurelian împăratul, precum am spus, îi strămutase din Dacia în Moesia.[2] N-ar putea fi nimeni care să-mi tăgăduiască „faptul" că tocmai din acei români „se trage" populația românească, cea care locuieşte încă şi astăzi în tot Epirul şi în jurul Ianinei, căci graiul însuşi ne este martor, dat fiind că şi aceia vorbesc româneşte, dar au stricat limba latină cu cea grecească şi albaneză, astfel că abia dacă noi îi putem înțelege pe ei şi ei pe noi, de aceea îi şi numesc grecii cuțovlahi (redat cu litere greceşti în textul latinesc, original - n.n), adică „vlahii şchiopi," pentru că şi în obiceiuri şi în graiul lor parcă şchioapătă. Dar ei sunt oameni foarte tari de virtute şi mult mai răbdători la trudă şi, ceea ce este de mai mare minunare, deşi locuiesc de atâtea veacuri între greci şi albanezi, totuşi ei păstrează portul propriu, cel vechi roman şi al nostru, lucru pe care îl vei vedea, „Cititorule," când vom vorbi despre portul nostru."

1. Lucrarea marelui cărturar moldovean (1673-1723), scrisă în 1716 la cererea Academiei din Berlin, este cunoscută şi sub.titlul „Descrierea Moldovei."

2. Şi Cantemir susține originea nord-dunăreană a românilor din sudul Dunării.

Dimitrie Cantemir, *De antiquis et hodiernis Moldaviae nominibus* în *Opere complete,* volumul IX, tomul I, ediție Dan Sluşanschi, Bucureşti, 1983, p. 113.

33

<1761, februarie 8.> Raport al lui Antonio Bartolovich, consul al Veneției la Durazzo, către cei cinci „savi alia mercanzia." Cauzele declinului comerțului din Moscopole şi celelalte oraşe albaneze.

„În comparație cu vremurile trecute şi nu tocmai depărtate nu se poate nega că negoțul de astăzi al Albaniei cu Veneția nu e decât o umbră al aceluia de odinioară. Lucrurile s-au schimbat cu totul: nu se mai observă acea înflorire a traficului care prin afluența bogată a mărfurilor, în vremurile trecute, era în folosul intereselor publice şi private ale Veneției şi ale aceluia care avea onoarea să servească pe Excelențele voastre în acest cu adevărat prea neliniştit şi sărăcit consulat de astăzi.[1] Odinioară, se numărau 16 sau 18 corăbii mari care încărcau mărfuri de orice fel, la această schelă pentru Veneția. Decăzând însă, încetul cu încetul, din cauza neajunsurilor suferite, comerțul e acum din nenorocire cu totul redus, căci nu se mai încarcă decât aproape 2500 de baloturi de lână şi şase sau şapte sute de colete de pielărie şi ceară, înlăturate fiind, se poate spune, de mulți ani celelalte feluri de articole pomenite în lista şi tariful din 10 iulie 1727, care constituie o dovadă sigură a cantității şi calității de mărfuri felurite care se trimiteau de aici la Veneția. [...]
Cred că e necesar să lămuresc principala cauză a acestei decăderi a traficului.
Deschiderea recentă şi activitatea schelelor Saida[2] şi Salonic, unde se îndreaptă lâna, aţa, grânele, mătasea şi alte feluri de mărfuri despre care se poate spune că înainte veneau numai aici, sunt cauzele cărora se poate atribui, fără exagerare, starea de sărăcie în care se găseşte de câtva timp acest comerț. Se adaugă şi nenorocirea naufragiilor întâmplate în trecut care au ruinat mulți negustori greci[3] din Moscopole, Siacişte, Orhida şi Molovişte,[4] care frecventau această schelă, la a cărei înflorire ei contribuiau, şi care la urmă s-au hotărât să înceteze acest comerț şi să-l readucă la starea de față, căci aţa şi pielăria se răspândesc pe uscat, prin Belgrad, în Ungaria şi Germania, afară de marile cantități de marfă care trec la diferitele schele ale Golfului, fapt care, cu adevărat, aduce pagubă intereselor publice ale Veneției. Acest lucru dă mult de gândit asupra felului cum ar trebui să se procedeze pentru reînflorirea şi salvarea traficului către care s-ar reîntoarce aceşti negustori şi mai ales grecii[5] din Moscopole care fac comerț în Germania transportând /mari/ cantități de bumbac şi de pielărie până la Viena, şi care şi-ar relua relațiunile cu Veneția dacă s-ar scădea ceva din taxe. Scutarinii[6] sunt şi ei de această părere şi cred că acest procedeu ar da rezultate bune pentru traficul lor; ei pomenesc îndeosebi ceara care nu ar trece în cantități mari la Ancona sau care în altă parte. Trebuie să ne gândim mai ales că mărfurile care pleacă de aici şi de la Boiana,[7] ar trebui transportate cu corăbii venețiene, direct la Veneția, şi nu în altă părți, pentru care să facă obişnuita carantină, lucru de care scutarinii, la drept vorbind, abuzează."

1. Veneția avea un consulat în orașul Durazzo (actualul Durres, din Albania), care avea ca principală misiune de a apăra interesele Republicii în comerțul din Adriatica.
2. Oraş-port de pe coasta albaneză, posesiune venețiană.
3. În realitate, cei mai mulți dintre aceştia erau aromâni. Termenul de „grec" avea în epocă înțelesul de „om de religie ortodoxă greacă," şi nu unul etnic, mai ales că aromânii corespondau şi-şi țineau evidența în greacă, limbă de circulație şi nu în limba lor maternă, total necunoscută de străini.
4. Oraşe din Albania şi Macedonia, locuite la acea vreme, în majoritate, de vlahi.
5. Cei mai mulți vlahi, de origine.
6. Oraş din Scutari, port la Adriatica.
7. Port de pe coasta dalmată.

Valeriu Papahagi, *Aromânii Moscopoleni şi comerțul venețian în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea,* Bucureşti, 1935, p. 226-228.

34

<cca 1770.> Daniel Moscopoleanu,[1] *Învățătura introducătoare.* Pledoarie pentru însuşirea de către albanezi, aromâni şi bulgari a limbii greceşti, abandonându-şi propria limbă barbara.

„Albanezii, Românii, Bulgarii, de altă limbă, bucurați-vă şi pregătiți-vă toți, să deveniți Romei.
Lăsând limba barbară, vocea şi obiceiurile, ca să pară strănepoților voştri ca fabule.
Veți onora neamurile şi patriile voastre prefăcându-le eleneşti din albanobulgăreşti.
Căci nu mai este românește[2] să-nvățați şi să nu vă mai barbarizați cu vreo cinci-zece cuvinte, aveți în mâinile voastre şi des să studiați, oriunde vă duceți, cartea aceasta de curând tipărită.
Chestiuni să găsiți şi-n altă limbă romeică bine să vă deprindeți.
Era necesar la tipar să se editeze pentru ca neamurile voastre să se cinstească cu ea, precum am zis.
Călduros deci fiți cu luare aminte la cetirea ei.
Şi să nu fiți scumpi la vorbă pentru câştigul ei.
Ca să vă însuşiți idei despre lucruri diferite şi mintea-vă s-o prefaceți producătoare, roditoare.
Strălucire să vă pricinuiți vouă înşivă, în mijlocul neamurilor şi în mijlocul consângenilor voştri,
Popoare, înainte de altă limbă, dar respectoase de cele divine însuşiți-vă limba şi vorbirea Romeilor.
Mult, folosindu-vă în ramura voastră, şi în toate întreprinderile voastre negustoreşti.
Bucurați-vă, tineri ai Bulgarilor, Albanezilor şi Românilor, Diaconi, Presbiterieni şi Ieromonahi.
Deşteptați-vă din adâncul somn al neştiinței.
Învățați limba romeică, mama înțelepciunii.
Mesiodacul[3] Daniil, cinstitul econom, fiind preot legalmente, a elaborat cartea.
Iar bunul păstor ierarh al Pelagoniei[4] a dat-o la tipar, ca un divin arhipăstor.
Dorind să învețe pe toți limba romeică, şi să preschimbe obiceiurile bulgaro-albaneze.
Împodobind tipurile voastre, şi făcând scoale, şi cu carte romeică desprinzând copii.

Acestui zelos şi bun arhiereu aşa dară, lui Nectarie din Bitinia.
De la care voi daruri fără întrerupere primiți, se cade călduros binevoitor în orice moment să-i mulțumiți cu recunoştință.... ."

1. Lucrare publicată în greacă, păstrată într-o ediție din 1802, dar care a cunoscut o ediție mai veche, către 1770, chiar la Moscopole probabil. Autorul ei este un aromân din Moscopole, preot, după cum rezultă din chiar textul de față. Lucrarea este un lexicon în patru limbi (greacă, bulgară, albaneză şi aromână), prin care popoarele „barbare" din Balcani urmau a se deprinde în limba sacră şi savantă a elenilor.
2. Limba greacă.
3. Termen arhaizat prin care autorul desemnează pe aromâni, spre deosebire de termenul de „daci," prin care autorii greci îi denumeau pe românii nord-dunăreni.
4. Nectarie, mitropolit al Pelagoniei, de care ținea întreaga Macedonie bulgărească, cu al cărui sprijin financiar a apărut prima ediție la lucrări.

Pericle Papahagi, *Scriitori aromâni în secolul al XVIII-lea (Cavalioti, Ucuta, Daniil),* Bucureşti, 1909, (cu traducerea românească) p.111-113.

35

<1774> Johannes Thunmann,[1] *Cercetări asupra istoriei popoarelor din Europa de Răsărit.* Românii sud-dunăreni între populațiile balcanice la sfârşitul veacului al XVIII-lea.

„Şi valahii de dincolo de Dunăre,[2] pe care grecii îi numesc în derâdere cuțovlahi, sunt necunoscuți. Cunosc istorici de meserie care nu au auzit de existența lor niciodată. Sunt un popor mare şi numeros şi compun jumătate din populația Traciei şi trei sferturi din cea a Macedoniei şi Thessaliei. Si în Albania locuiesc mulți. Vorbesc acelaşi grai ca şi frații lor de dincoace de Dunăre, însă amestecat cu multe cuvinte greceşti. Ei nu sunt în nici un chip veniți din Dacia. De 750 de ani sunt cunoscuți sub numele de vlahi şi găsim şi urme ale graiului lor încă din secolul al VI-lea.[3] Se numesc ei înşişi rumâni sau rumuni. Grecii îi numesc vlahi, uneori însă îi confundă cu arvaniții.[4] Albanezii îi numesc ciobani. Sunt şi astăzi în mare parte nomazi.[5] Au însă şi aşezări temeinice şi cele mai multe oraşe ale Traciei de Mijloc, Macedoniei şi Thessaliei sunt locuite de valahi.

1. Profesor la Halle, Johannes Thunmann este istoricul care deschide galeria savanților germani care au adus contribuții esențiale la istoria popoarelor balcanice, caracterizate prin obiectivitate şi exactitatea observației. Informațiile sale au fost furnizate de un eminent cărturar aromân al veacului al XVIII-lea, originar din Moscopole, Constantin Hagi Gheorghiu Cegani, despre care istoricul german are aprecieri elogioase.
2. Românii sud-dunăreni.
3. Aluzie la expresia „Torna, torna fratre."
4. Albanezi.
5. Aluzie la transhumanta lor.

Johannes Thunmann, *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen Völker,* Leipzig,1774, p. 174.

36

<**1780**> Gheorghe Şincai,[1] *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae.* Despre răspândirea neamului românesc în Europa sud-estică.

„Este împrăştiat „neamul românesc" la fel prin Noua Dacie sau Dacia lui Aurelian, care cuprinde părțile: Mesiei de Jos, ale Bulgariei de acum, Mesiei de Sus, ale Serbiei, şi Dardaniei, ale Albaniei. Ce „să mai zic de faptul" că după unirea imperiului vlahilor cu bulgarii s-a împrăştiat peste întreaga Bulgarie, munții Hem[2] şi Pind, peste Moglena, o provincie din Thessalia,[3] Macedonia, Tracia, Crimea, Podolia, Pocuția, ca să tac despre Pesta, Agria, Mişcolț şi celelalte târguri de dincoace de Tisa (dincoace, față de mine, care scriu din Buda), despre Viena din Austria, Veneția, şi mai multe târguri nu numai în Europa, şi chiar din Asia, în care atât s-au înmulțit negustorii daco-romani,[4] că au ridicat biserici publice şi foarte bogat împodobite."

1. Reprezentant eminent al Şcolii Ardelene, Gheorghe Şincai (1754-1816) apără aici cu argumente lingvistice unitatea neamului românesc.

2. Munții Haemus.

3. În fapt, din Macedonia sud-vestică

4. Români nord-dunăreni.

Gheorghe Şincai, *Elementa linguae Daco-Romanae sive Vlachicae* în *Şcoala Ardeleană*, ediție Florea Fugariu, volumul I, Bucureşti, 1983, p. 598.

37

<**1792**> Samuil Micu,[1] *Scurtă cunoştință a istoriei românilor.* Românii de la sud de Dunăre au aceeaşi limbă cu cei nord-dunăreni.

„Afară de locurile acestea, mai sunt români carii lăcuesc în Machedoniia şi să chiiamă vlahi şi, pentru că Hrisa,[2] domnul lor, au fost om scurt de stat, unii greci i-au zis condovlahi,[3] adecă români scurți. Alții îi zic cuțovlahi, români şchiopi, pentru că, când s-au aşezat acolo, în bătaia avută cu grecii, mulți au fost şchiopi. Că pre anul 1121, o parte din românii carii era mai spre Marea Neagră, trecând Dunărea au făcut bătaie asupra grecilor şi i-au biruit, apoi acolo, sate şi lăcaşe în Mesiia cea de supt împărăția Țarigradului au făcut, către Muntele Emului,[4] ci după aceia împăratul Alexei Comnen i-au biruit şi râdicându-i de acolo cu muieri şi cu prunci i-au dus i-au dus în ținutul Moglenei, unde frumoaasă leghioană au făcut din ei, carii, prin urmare, şi astăzi lăcuesc acolo.[5] Ținutul acesta, Moglena, după ce s-au aşezat românii acolo, s-au zis şi Vlahiia Mare, adecă Țara Românească cea Mare. Acestea nici cu limba, nici cu neamul, nici cu obiceiurile nu se osibesc de românii cei din Dachiia. Noi, românii cei din Dachiia, pre acestea îi chiemăm țințari, pentru că ei în loc de ci, zic ț, aşea, în loc de cincisprezece, ei zic țințisprăzețe. însă acum câteva să osibesc cu limba de noi, că noi am băgat cuvinte sloveneşti multe, ei au băgat greceşti, şi dintru aceasta şi oarece osibire vine în limbă."

1. Samuil Micu (1745-1806) unul dintre corifeii Şcolii Ardelene, apără cu argumente istorice noi ideea unității românilor din Europa sud-estică.
2. Unul dintre arhonții vlahi din Balcani, Chrysos, ilustrat cu ocazia răscoalei Asâneştilor.
3. Explicație fantezistă a numelui cuțovlahilor.
4. Haemus.
5. Regiune în Macedonia.

Samuil Micu, *Scurtă cunoştință a istoriei românilor,* ediție C. Câmpeanu, Bucureşti, 1963, p.71.

38

1797. Constantin Ucuta Moscopoleanu,[1] *Noua Pedagogie sau Abecedar.* Pledoarie pentru renaştera națională prin însuşirea de către copii în şcoală a limbii materne, a limbii aromâne.

Acceptă lumina această puțină, spre folosul copiilor noştri, cred că de mult îți era dor să vezi acest început pentru neamul nostru, ca uşor să priceapă copii noştri aceea ce cu pierdere de multă vreme şi cu greutate o pricep în altă limbă. Căci cu mult înainte a fost uitată limba noastră, şi nu numai limba ci şi dogmele credinței. Căci zice David: se amestecă cu alte neamuri şi învățară treburile lor. Pentru aceea, cât puturăm ne-am trudit pentru acest abecedar, cu tălmăcirea din greceşte, şi mai ales cu întocmirea slovelor şi a vorbelor până să le aşternem la tipar pentru copiii noştri. Căci orice început este cu greu; destul este să ştie creştinul să se închine Domnului lui limba ceea în care se născu mama lui.
Căci scrie apostolul Pavel către Corinteni în epistola I, cap. XVI, XVI: dacă m-aş închina în limbă străină, sufletul mi se închină, dar mintea îmi este fără fruct; la XVI zice, că de ce? Voiu să mă închin şi cu sufetul şi cu mintea. Voiu să cânt şi cu sufletul şi cu mintea. De aceea copiii trebuie cel puțin semnele credinței să le ştie: şi nu ei numai, care nu ştiu nimica, dară şi acei ce ştiu puțin, trebuie să cetească mai sus în v.13, cap. XIV, căci zice Pavel: acel care ceteşte pe limba străină, lasă să roage pe Dumnezeu să-i dea ştirea, ca să spuie pe limba lui. Precum şi noi îl rugăm pe Domnul să ne dea lumină, ca să o spunem în a noastră limbă. Dară, dacă în acest început, ar fi să afli greşeală, să ne fie cu iertare, căci nu o facem spre blasfemie, ci spre gloria lui Dumnezeu. Şi să nu consideri de ruşine, de ce ne împrumutăm din altă limbă, căci toate limbile ce sunt în lume, se împrumută una de alta; căci de la Eleni încoace se împrumutară toate neamurile şi cu slove şi cu vorbe şi nimeni nu poate nega aceasta, căci li se văd şi slovele şi li se pricep şi cuvintele după cum şi cu noi se întâmplă. Fiecare, după cum ne mişcăm din loc şi din patrie, ne amestecăm cu alte rase şi schimbăm şi cuvintele după împărăția în care trăim. Iată unde literele sunt cunoscute în număr de douăzeci şi patru, iară de colo în sus combinăm câteva consoane, ca să umplem românească; iară pe cele cu voce = vocalele le întoarcem, le prefacem în cuvinte de ale noastre, precum le vezi scrise după foaie. Pentru ca să le cetească oricine şi fără spunere arătare. Pentru ca să se roage fiecare, în limba sa, despre ceea ce ne porunceşte biserica noastră acea foarte strălucită, care ne priveşte dincotro luceşte soarele dreptății, Hristos, Dumnezeul nostru, acel care pe noi toți ne luminează."

1. Puținul pe care îl cunoaştem despre autor îl aflăm de pe chiar coperta cărții sale; era aromân din Moscopole, şi servea ca protopop şi cartofilax la biserica din Posen, în Prusia. Era probabil o biserică ortodoxă, ca atâtea altele din Europa Centrală, fondata de negustorii aromâni aşezați aici. *Abecedarul* lui Ucuta apare la Viena, la 1797, cu susținerea financiară şi în imprimeria fraților Puiliu (Puiu), aromâni stabiliți în marea metropolă austriacă şi care dobândiseră titlul de marchizi.

Pericle Papahagi, *Scriitori aromâni în secolul al XVIII-lea (Cavaloti, Ucuta, Daniil)*, Bucureşti, 1909, p.61-62 (cu versiune românească).

39

1810 martie 1,Ianina. Contract încheiat de frații Dimitrie şi Sterie Nițu Stammu cu Nicolae Fossali pentru deschiderea unei farmacii în oraşul respectiv, magazin care să fie administrat de cel din urmă.

Prin prezentul contract se face cunoscut că astăzi s-a încheiat o înțelegere între domnii: Dimitrie şi Sterie Nițu Stammu şi Excelența sa Nicolae Fossali cu următoarele dispoziții care trebuie respectate întocmai: 1) Au căzut de acord ca să depună capital fiecare dintre părți câte 3000 de groşi; banii vor fi încredințați lui Nicolae Fossali, care se va îngriji să procure medicamente atât de aici cât şi din alte părți pentru a le comercializa la farmacia pe care au închiriat-o de la Gh.Manovrada.... 2) N.Fossali se obligă să lucreze conştiincios şi cu frica lui Dumnezeu, ținând catastihuri de socoteli în bună regulă, iar la sfârşitul anului să facă bilanț general... 3) Cheltuielile necesare pentru amenajarea farmaciei vor fi suportate de toți cei care au încheiat acest contract; precum şi cele pentru leafa şi hrana celor doi angajați care vor lucra la această farmacie; dacă va fi nevoie, vor mai angaja încă un servitor; chiria anuală este de 300 de groşi. 4) N.Fossali nu este obligat să-i anunțe pe cei doi frați dacă va dori să achiziționeze medicamente din străinătate, până la valoarea de 300 de groşi; cei doi îi vor da administratorului un credit de 500-700 de groşi.... 5) Magazinul va funcționa timp de trei ani şi, dacă lucrurile vor merge bine, se va mai încheia un contract pe încă doi ani; etc. etc.

1martie 1810, Ioanina.

D<omnii> Sterie Nițu Stammu
Niccolo Fossali
Stravu Panaioti, martor
Hristodul Eftimiu, martor

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond „I. Stammu,"1-146, lb. greacă (fragmente).

COLOFON

Autorul lucrării	**STELIAN BREZEANU/ GHEORGHE ZBUCHEA**
Titlul lucrării	**ROMÂNII LA SUD DE DUNĂRE. DOCUMENTE**
Editura la care a apărut	**Editura ARHIVELE NAȚIONALE ALE ROMÂNIEI, BUCUREŞTI,1997**
Variantă digitalizată de	**Editura Predania/** CP 67, OP 13, București **www.predania.ro** **tehnoredactor/ Remus Brihac** **concept grafic/ Atelieruldegrafica.ro**

PROIECT AVDHELA
BIBLIOTECA CULTURII AROMÂNE
www.proiectavdhela.ro